

Ananassen op Kronenburg?

Een andere kijk op de hofstede in het jaar 1787

In het jaar 1787 zette mr. Joan Geelvinck, heer van Castricum en Bakkum, een groot deel van zijn bezittingen te koop. Zijn huis op de Castricumse hofstede Kronenburg werd zelfs voor de afbraak aangeboden. Uit een serie verkoopadvertenties valt op te maken dat de belangstelling voor dit koopje zwaar tegenviel. De mislukte verkoop poging heeft de geschiedschrijving dan ook niet gehaald.

Maar wát heeft Joan Geelvinck nu precies te koop aangeboden? Of anders gezegd: wat kreeg de bezoeker van Kronenburg te zien als hij in het jaar 1787 het terrein betrad? Het antwoord op die vraag zal u verrassen. Dit artikel eindigt dan ook met het uitspreken van de hoop dat er verder onderzoek zal plaatsvinden.

In deze bijdrage wordt allereerst de geschiedenis van Kronenburg tot de 18^e-eeuw heel kort samengevat. Daarna wordt stil gestaan bij de bewoning van Kronenburg in de eerste helft van de 18^e-eeuw. Ook enkele opeenvolgende eigenaren krijgen de aandacht, ten behoeve van de overzichtelijkheid zijn zij aan het einde van dit artikel op een rijtje gezet. Het leven van Joan Geelvinck, degene die Kronenburg heeft willen verkopen, wordt veel uitgebreider besproken. We komen daarbij ook plaatselijke strubbelingen tegen en gaan ons dan op het randje van stemmingmakerij begeven. Het doel van dit alles is, dat u uw ogen kunt geloven wanneer u het antwoord op de gestelde vraag leest: wat heeft Joan Geelvinck nu precies voor de afbraak te koop aangeboden, in dat jaar 1787. Dan komen we ook de ananassen uit de titel tegen, met vraagteken en al. Het is namelijk niet duidelijk of het Joan Geelvinck is gelukt om op Kronenburg ananassen te laten kweken, - maar u zult zien dat dit wél zijn bedoeling is geweest. En ook waarom dat zo bijzonder is.

Flarden geschiedenis

U weet waar Kronenburg ligt, toch? Denkt u aan die mooie stokoude boerderij in het polderlandschap aan de zuidoostkant van Castricum. De boerderij met het gehele terrein daaromheen is sinds 2003 provinciaal archeologisch monument. In deze bijdrage wordt met “Kronenburg” niet zozeer het gebouw bedoeld, maar het terrein waarop dit stond. In de 18^e-eeuw gebruikte men daarvoor de term “hofstede”, een woord dat u hierna vaker zult tegenkomen.

De omgeving van Kronenburg was rond het begin van onze jaartelling al bewoond.¹ In die eerste eeuwen van onze jaartelling leefde men her en der verspreid in het krekenslandschap van het Oer-IJ. Er zijn wat vondsten van Romeinse makelij uit Castricumse bodem gekomen, maar niet genoeg om te mogen denken dat er Romeinen hebben gewoond. Aan het einde van de 4^e-eeuw liep in de tegenwoordige Oosterbuurt een boerin rond met een gebroken arm, en om haar hals een kostbare ketting. Wij kennen haar als Hilde, naar wie het Provinciaal archeologisch depot is vernoemd. Zij leefde in de beginperiode van de grote Europese volksverhuizingen en lijkt wortels te hebben gehad in het Duitse Rijnland. Dat zij hier rondliep is opmerkelijk omdat men lang heeft gedacht dat de Nederlandse kuststrook nu juist werd verlaten in die tijd. Volgens de huidige inzichten is de regio Castricum/Uitgeest wel bewoond gebleven. Zo komen we vanzelf aan bij de periode rond het jaar 800: de tijd van Karel de Grote. Op Castricums grondgebied zijn zoveel bewoningssporen uit die tijd gevonden dat in de literatuur het woord “welvarend” is gevallen. Dit alles wil niet zeggen dat de

hofstede Kronenburg ook voortdurend bewoond is geweest. Niet uit elke eeuw is daarvoor bewijs gevonden.

De vraag wanneer op Kronenburg voor het eerst een versterkt huis of kasteel kwam te staan valt niet goed te beantwoorden. Er zijn vage aanwijzingen voor een versterkt huis in de 11^e- of 12^e-eeuw, maar dat is verre van zeker. Aan het einde van de 13^e-eeuw en de eerste helft van de 14^e-eeuw was wel met zekerheid sprake van een Huis te Castricum. Men gaat ervan uit dat dit op Kronenburg stond, en er wordt vermoed dat dit tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten werd verwoest, in of vlak na 1351. In een document uit 1379 bleek de leenheer weer een *woning* in Castricum te bezitten, die aan een lid van de familie Kronenburg in leen werd gegeven. In een document uit 1441 valt er geen speld meer tussen te krijgen: er stond een Huis genaamd Kronenburg op de hofstede. In veel publicaties krijgen de Spanjaarden de schuld van de verwoesting van dit kasteel, maar dat lijkt onterecht. In het testament d.d. 23 oktober 1551 van de toenmalige leenman is namelijk sprake van *die hoffstadt van Cronenburg, daar da slot opgestaan heeft in den dorpe van Castricum, met grachten, cingelen er boomgaard en 10 morgen*.² In andere woorden: het slot op de hofstede Kronenburg was ruim voor de Tachtigjarige Oorlog tegen de Spanjaarden al verdwenen.

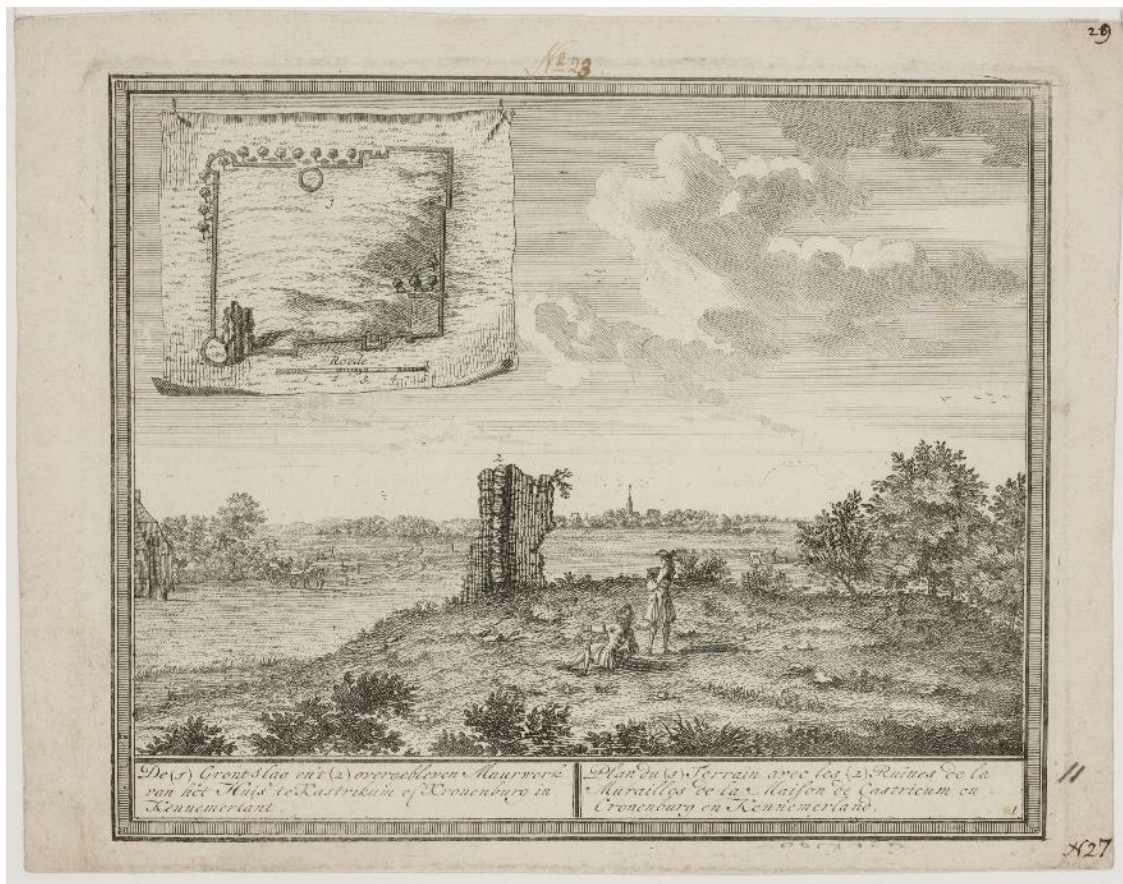

Abraham Rademaker, "Kronenburg te Castricum", Beeldbank Noord-Hollands Archief, volgens bijchrift getekend tussen 1710 en 1730 en dus l ng na de vernietiging van het kasteel.

We slaan een ruime eeuw over. In 1664 kocht de steenrijke Amsterdamse koopman Cornelis Geelvinck de heerlijkheid Castricum van vrouwe Anna van Renesse. Die heerlijke rechten waren nog steeds leengoed van het Huis van Polanen van de Leck, samen met enkele andere rechten en bezittingen in Castricum. Na elke overdracht van die bezittingen, of dat nu door koop of door erfopvolging was, moest de nieuwe eigenaar ook nog bij de leenheer aankloppen om met de goederen te worden beleend. Vermoedelijk kocht Cornelis Geelvinck tegelijk met de heerlijkheid Castricum ook de *hoffstadt ende landen daertoe behoorende genaamt Cronenburg*, die hij blijkens een decreet uit 1666 in bezit blijkt te hebben.³ Bij tijd en wijle liet een Geelvinck zich zelfs "heer van Castricum en Kronenburg" noemen. Het lijkt er overigens op dat Kronenburg het volledig eigendom van de Geelvincks is geworden. De heerlijke rechten van Bakkum werden er pas in 1749 bij gekocht.

De Geelvincks werden natuurlijk ook eigenaar van de ruïne op Kronenburg. Met name in de eerste helft van de 18^e-eeuw werden volop tekeningen van de ruïne gemaakt. Lieve Geelvinck was op dat moment de eigenaar en we mogen vermoeden dat hij zijn ruïne razend interessant vond. Bovendien had hij voor het dorp een schout aangesteld die verstand had van landmeten, de Beverwijkse

notariszoon Johannes Rollerus. Aan heer Geelvinck en schout-landmeter Rollerus hebben we te danken dat het grondplan van het middeleeuws kasteel is opgemeten.

Hendrik de Leth, plm. 1728, opgenomen in Het zegenpralant Kennemerlant, nr. 1. De (1) Grontslag en 't (2) overgebleven Muurwerk van het Huis te Kastrikum of Kronenburg in Kennemerlant; Beeldbank Noord-Hollands archief

We weten niet beter, dan dat er in de tijd van Lieve Geelvinck een boerderij naast de ruïne heeft gestaan. Een hoekje van een boerderij is te zien op een gravure uit het boek *Het Zegenpralant Kennemerlant*. Dat boek werd rond 1730 voor het eerst uitgegeven en staat stampvol afbeeldingen van buitenplaatsen, en een enkel dorpsgezicht.⁴ Van sommige buitenplaatsen zijn wel vijf of zes gravures in het boek opgenomen, met vermelding van de trotse eigenaar. Kronenburg echter moet het doen met een afbeelding van de ruïne, met in de linkerbovenhoek het grondplan dat Rollerus had gemaakt. Zelfs eigenaar Lieve Geelvinck werd niet genoemd. Op Kronenburg was rond 1730 weinig *Zegenpralents* te vinden.

Ook op die mooie oude kaart van de heerlijkheid Castricum is een boerderij te zien, met noordelijk daarvan ook weer het grondplan van het vroegere kasteel. Deze boerderij oogt veel groter dan de boerenwoningen in de directe omgeving, en ook groter dan de andere huizen in het dorp. Als enige woning op de gehele plattegrond heeft het zelfs een hek voor de oprijlaan. In hoeverre de gebouwen op deze kaart waarheidsgetrouw zijn afgebeeld weten we niet. Dat er in de tijd van Lieve Geelvinck een vrij grote boerderij op Kronenburg stond mag wel worden aangenomen.

Fragment van de

kaart "De Heerlykhyd van Castricum", gravure van J. Punt (1737), aan Lieve Geelvinck opgedragen en uitgegeven door Johannes Covens en Cornelis Mortier; digitale Beeldbank Hoogheemraadschap van Rijnland, een originele afdruk is in bezit van de Werkgroep Oud-Castricum

We kunnen zelfs de toenmalige bewoner opsporen. In het verpondingsregister van 1731 is te vinden dat de toenmalige heer van Castricum in totaal drie huizen in Castricum bezat en dat hij deze verhuurde.⁵ Lieve Geelvinck bezat een *Duijnhuys*, een *huys* in de Kerkbuurt (dat betrof de herberg) en een huis met 33M (= morgen) grond.⁶ Dat moet het huis op Kronenburg zijn geweest, dat kan niet anders. De bewoners waren Jan Aalbertse Ijpelaan en zijn vrouw Maartje Jacobs Castricum. Zij woonden dus naast de ruïne toen al die tekenaars langskwamen. Als u een beetje wilt wegdromen dan kunt u zo'n tekenaar zien aankloppen voor een versnapering. Op de tekening van Hendrik de Leth ziet u vrouw Ijpelaan bij wijze van spreken al met een kan bier naar buiten komen.

Fragment gravure van Hendrik

de Leth in 'Zegenpralant Kennemerlant'.

Lieve Geelvinck was van 1707 tot 1743 heer van Castricum. Na zijn overlijden volgde zijn zoon Nicolaas hem op. Over Kronenburg in zijn tijd is niet veel te vinden. Nicolaas Geelvinck kocht wel opvallend veel grond en ook huizen op, in Castricum en Bakkum. In sommige gevallen werd vermeld dat de verkoper belastingschulden had, en soms lijkt de verkoop te hebben gezorgd voor contanten bij de verdeling van een nalatenschap. De aankopen van Nicolaas Geelvinck konden de verkopers dus uit de brand helpen, zo werd al door andere schrijvers opgemerkt.⁷ Dat is mooi, maar Geelvinck zelf ging er heus niet op achteruit. Natuurlijk heeft hij al die grond en huizen vervolgens verhuurd. Laten we niet verbaasd zijn als een oorspronkelijke eigenaar na de verkoop huurder werd van zijn 'eigen'

huis of stukje grond. Het aankoopbeleid van Nicolaas Geelvinck moet uiteindelijk grote gevolgen hebben gehad voor het dorp. Zijn vader bezat “slechts” drie huizen in heel Castricum, maar zijn zoon zou alleen al aan de zuidoostkant van Castricum drie grote boerderijen verpachten. Nicolaas Geelvinck was overigens ook degene die voor 4.000 gulden de heerlijkheid Bakkum heeft gekocht, in 1749. Er wordt aangenomen dat hij zich weinig liet zien in Castricum en Bakkum. U zult straks zien dat dit voor zijn zoon Joan beslist anders lag. Die lijkt zich meer met zijn heerlijkheden te hebben bemoeid, dan sommige bewoners lief was.

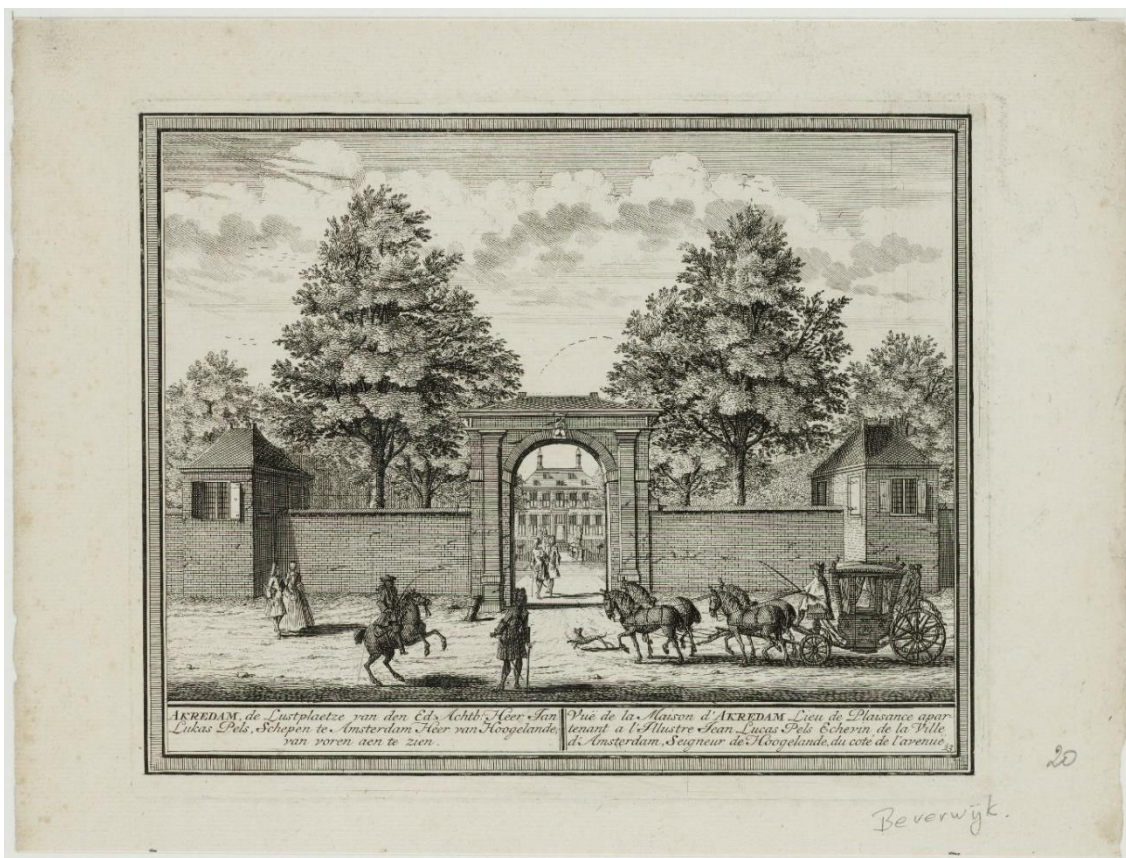
Joan Geelvinck

Joan Geelvinck werd op 7 augustus 1737 geboren als derde zoon van Nicolaas Geelvinck en diens eerste echtgenote Johanna Jacoba Graafland. Hun kinderen hadden in de praktijk maar één stel grootouders, van vaders- en moederszijde tegelijk en samen onvoorstelbaar rijk. Hoe dat mogelijk is? De moeder van Nicolaas en de vader van Johanna waren al overleden voordat het stel in 1729 trouwde. De twee overgebleven ouders trouwden ook met elkaar, ongeveer een half jaar na de trouwdag van hun kinderen. Johanna's moeder Anna de Haze was *Vrouwe van Mijnden en bijde de Loosdregte* en volgens een Amsterdamse dagboekschrijver uit haar eigen tijd was ze *de rijkste daame van dese geheele Stadt*.⁸ *Den Edle Grootachtbare Heer* Lieve Geelvinck kent u al. Zijn titel “heer van Castricum” bood prestige, de inkomsten uit de heerlijke rechten en de pachtsommen waren mooi meegenomen, maar die inkomsten vielen in het niet bij het vermogen dat de Geelvincks op andere manieren vergaarden. Ze hadden grote financiële belangen in de VOC, de WIC en andere ondernemingen en ze bezaten ook een suikerplantage in Suriname. Om dit even hardop te benoemen: het enorme vermogen van de heren van Castricum was dus onlosmakelijk verbonden met kolonisatie en slavenarbeid. Zoals in hun kringen gebruikelijk was bekleedden de Geelvincks invloedrijke bestuursfuncties, veelal in Amsterdam maar soms ook landelijk, en ook in de VOC en WIC. In dát milieu is Joan Geelvinck opgegroeid. Geld als water.

Burgemeester Lieve Geelvinck met kleinzoon Lieve Geelvinck en tweede echtgenote Anna de Haze, 1733, J.M. Quinckhard (Rijksbureau voor kunsthistorische documentatie, op collectienederland.nl; schilderij is in privé bezit en alleen op zwart-wit foto gevonden)

Toen Joan Geelvinck nog geen drie jaar oud was overleed zijn moeder. Weduwnaar Nicolaas bleef met vijf kinderen achter. Hij hertrouwde tweemaal en kreeg met zijn derde echtgenote ook nog twee dochters. Het gezin woonde in Amsterdam, dat wil zeggen: als ze in de stad waren. In 1749 heeft Nicolaas buitenplaats Akerendam in Beverwijk gekocht van zijn oudere zus Anna Elisabeth. Zij zou later een, of beter gezegd hét, orgel schenken aan de Grote Kerk in Beverwijk. De mogelijke aanleiding voor die schenking geeft een leuk kijkje in de leef- en denkwereld van de Geelvincks. Dit valt te lezen op de website van PKN (=Protestante Kerken Nederland) Beverwijk: *Omdat Anna Elisabeth en vooral haar broer Nicolaas zich hevig ergerden aan de schreeuwerige gemeentezang besloot Anna Elisabeth voor de Grote Kerk in Beverwijk een orgel te laten bouwen.* Dat zal zo in het kerkarchief zijn vermeld. Maar op 10 april 1812 verklaarde een 84-jarige tuinder die de schenking blijkbaar nog had meegemaakt, dat Anna Elisabeth het orgel had laten bouwen omdat haar *neef Lieve [...] telkens op het orgel van de Roomsche Kerk speelde, welk vermaak zijne Tante hem liever wilde geven in de kerk van hunne gezindheid.*⁹ Grappig, nietwaar. In beide versies van de waarheid moeten de Geelvincks regelmatig op Akerendam hebben verbleven en dáár is het ons om te doen. Beverwijk was goed bereikbaar vanaf Amsterdam, via het IJ en het Wijkermeer. Als Nicolaas vervolgens naar Castricum of Bakkum wilde reizen, dan moest hij dat te paard of per koets doen. Het toeval wil dat Hendrik de Leth dat plaatje heeft getekend, - maar dan een jaar of twintig eerder, toen de schoonfamilie van Anna Elisabeth nog als eigenaar van Akerendam te boek stond.

Hendrik de Leth, 1730, AKREDAM, de Lustplaatze van den Ed. Achth: Heer Jan // Lukas Pels, Schepen te Amsterdam Heer van Hoogelande, // van voren aen te zien (opm: Lukas Pels was de latere schoonvader van Anna Elisabeth Geelvinck), in Zegepralant Kennemerlant, Beeldbank Noord-Hollands Archief, NL-HlmNHA_359_000576_K.

Terug naar Amsterdam. Onze hoofdpersoon Joan trouwde op 22 januari 1760 met Maria Elisabeth Beck. Op 11 maart 1760 werd bij notaris Abraham van Limburg vastgelegd welk vermogen hij ter gelegenheid van zijn huwelijk mee zou krijgen. Joans moeder had aan elk van haar vijf kinderen

29.265 gulden nagelaten. Tante (*moeije*) Anna Elisabeth Geelvinck was ook niet meer in leven. Zij had per legaat maar liefst 10.000 gulden aan Joan nagelaten, en wijlen tante Catharina Jacoba Geelvinck ging daar nog ruim overheen met een legaat van 20.000 gulden. Grootmoeder Anna de Haze schonk 3.000 gulden en van Nicolaas ontving Joan een *vaderlijke huwelijksgift* van 20.000 gulden. Tenslotte was er in diverse vormen gespaard. Dan de optelsom. Joan Geelvinck was 22 jaar jong, pas getrouwd, en hij bezat 91.654 gulden en 14 stuivers. En dan moesten de erfenissen van vader Nicolaas en grootmoeder-multimiljonair Anna de Haze nog komen....

Om een indruk te krijgen van de waarde van al dat geld werpen we een blik op de Castricumse woningmarkt. Aldert Blockjes verkocht in 1761 een huis met erf voor 101 gulden aan Pieter Abe. Een huis met erf in de Kerkbuurt werd in datzelfde jaar voor een bedrag van 450 gulden aan Nicolaas Geelvinck verkocht. In mei 1764 huurde schoenmaker Claas van Til een voorhuis met kelder en zolder, ook in de Kerkbuurt. Mogelijk was dat bedrijfsruimte, dat staat er niet bij. De huur was inclusief gebruik van de pomp en het secreteet, en van een strook van de tuin op het noorden. Claas betaalde 14 gulden per jaar. En Dirk Brasser verkocht in 1763 boerderij de Goudtuinen voor 2.000 gulden aan Nicolaas Geelvinck. Andere boerderijen gingen ook voor bedragen van vier cijfers van de hand. Die hoge bedragen hingen samen met de grond die werd mee-verkocht. Dirk Brasser zal trouwens spijt krijgen van de transactie, dat komt nog.

Grootmoeder Anna de Haze overleed in 1761. Joan verkreeg uit haar nalatenschap in elk geval een groot pand aan de Amsterdamse Herengracht, in wat nu de Gouden Bocht wordt genoemd. Vader Nicolaas overleed op 15 juni 1764. Twee weken eerder had hij, *zwak van lichaam*, zijn testament laten opstellen.¹⁰ Blijkens zijn testament had Nicolaas Geelvinck bezittingen in Amsterdam, Castricum en Bakkum, Beverwijk, Hillegom, op Texel, in de Beemster, in de Purmer en in Zijpe. In Suriname bezat hij de eerdergenoemde suikerplantage. De huizen en landerijen werden door de plaatselijke autoriteiten getaxeerd, en ook de waardepapieren en dergelijke kregen een prijskaartje. Helaas is de taxatie van zijn bezittingen in Castricum en Bakkum nog nergens opgedoken. Op 9 april 1765 werden alvast zeven erfporties van elk f 118.100 aan de nazaten toebedeeld. De weduwe kreeg het vruchtgebruik van de woning in Amsterdam en van een hele lijst andere bezittingen die voorlopig onverdeeld bleven.

Nicolaas had bij legaat bepaald dat Joan de leengoederen in Castricum toebedeeld zou krijgen. Op 26 juni 1765, dus ruim een jaar na het overlijden van zijn vader, werd Joan met de heerlijke rechten van Castricum beleend door Willem, *Prince van Orange en Nassau*. Volgens diens alinea vol titels was prins Willem namelijk ook de *Heere van Polanen*, en daarmee leenheer van Castricum. Stelt u zich bij die belening niet te veel ceremonieel voor: het *charter* ziet er weliswaar indrukwekkend uit, maar werd gewoon ondertekend door een rentmeester van de prins. De aanstaande heer van Castricum had een reizende bode van de stad Amsterdam gemachtigd.

Beleningscharter d.d. 26 juni 1965, website regionaal archief Alkmaar, toegangsnummer NL-AmrRAA-20.2.1.005, inventarisnr IIIA16

Joan Geelvinck werd dus heer van Castricum door een legaat van vader Nicolaas. Verder had deze in zijn testament vastgelegd dat Joan mocht kiezen welke huizen en landerijen in Castricum hij wilde hebben, en welke in Hillegom. In Hillegom lag ook de buitenplaats Horstendaal en opvallend genoeg had Nicolaas Joan *verplicht*, Horstendaal in zijn erfportie op te nemen. Voor deze buitenplaats werd een waarde van 20.000 gulden vastgelegd, met aftrek van 3.000 gulden voor *reparatiekosten wegens de slechte staat*. Horstendaal kwam oorspronkelijk van de grootouders Lieve Geelvinck en Anna de Haze en gaat óók een rol spelen in deze bijdrage. Probeer u alvast even door de erepoort op de tekening te gluren. Die erepoort was volgens het bijschrift in de beeldbank opgericht ter ere van het huwelijk van Nicolaas Geelvinck en Johanna Jacoba Graafland in 1729. Inderdaad, de ouders van Joan Geelvinck.

Cornelis Pronk (1691-1759), "Horstendaal. Toebehoorende de weledle Hr burg: Geelvinck"; Beeldbank Noord-Hollands archief, inv. Nr. NL-HlmNHA_53003518_K.

Volgens het testament van zijn vader kwam Joan Geelvinck ook in het bezit van het *Cabinet van medailles* en hij ontving de boeken, de manuscripten, de documenten en de *Pourtraiten*. Als kind van zijn tijd was Joan geïnteresseerd in de wetenschappen en hij verzamelde ook zelf het een en ander bij elkaar. Zo leren we de nieuwe heer van Castricum alvast iets persoonlijker kennen. In een verkoopadvertentie die hij op 15 mei 1788 in de Oprechte Haerlemse Courant liet plaatsen, bood

Joan Geelvinck aan: *Eene zeer fraaije Collectie van Latynsche, Fransche en Nederduitsche BOEKEN, in de meeste Wetenschappen waaronder veele voorname werken, als [volgt een lijst titels].* Verder werd een *superbe Magazynkistje met Mathem. Instrumenten* (meetkundige instrumenten) te koop aangeboden, een microscoop, een astronomische kijker, twee *ongemeen fraaije Globens, door Valk, met een konstig UURWERK in dezelve [...]*, enzovoort. U mag de heer van Castricum dus in gedachten in zijn bibliotheek zien zitten, omringd door zijn boeken en wetenschappelijke instrumenten. Er is zelfs een behoorlijk grote kans dat de portretschilderijen die bij deze bijdrage zijn afgebeeld, bij hem aan de muur hebben gehangen.

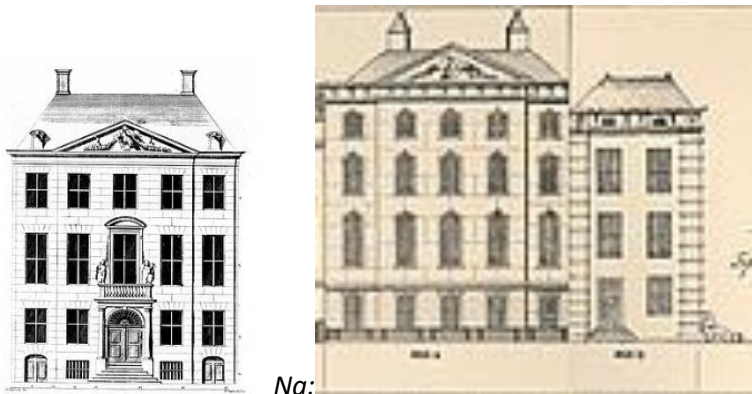

De kinderen van Lieve Geelvinck en zijn eerste echtgenote Agatha Theodora van Bambeeck. Linker schilderij ca 1705: Agatha Levina, Joan en Anna Elisabeth (de schenkster van het Beverwijkse orgel); rechter schilderij gedateerd 1716, alleen op zwart-wit foto gevonden: de ongeveer tienjarige Nicolaas (de latere heer van Castricum en vader van onze hoofdpersoon), Cornelis en Catharina Jacoba; beide schilderijen door Arnold Boonen, gevonden op collectienederland.nl en daar geplaatst door RKD Nederlands instituut voor Kunstgeschiedenis.

Joan Geelvinck bleef niet op zijn geld zitten. U zult zien dat hij nogal rigoureuus te werk kon gaan als het om verbouwen ging. Zo wordt u langzaam voorbereid op de veranderingen die straks op Kronenburg zullen plaatsvinden. Zojuist kwam u de buitenplaats Horstendaal tegen, de buitenplaats in Hillegom die in 1765 in slechte staat aan Joan Geelvinck was overgedragen. In 1777 werd het herenhuis op Horstendaal echter *modern* genoemd en in 1787 zelfs *zeer modern*. Van “slechte staat” naar “modern” klinkt alsof daar meer was gebeurd dan een beetje oplappen en bijkleuren. Het lijkt erop dat Joan Geelvinck die modernisering al in 1768 heeft laten uitvoeren. Op 22 oktober van dat jaar vond op Horstendaal namelijk de verkoop van een ratjetoe aan goederen plaats: van beelden en vazen tot rijtuigen, maar ook een vissersboot, hooi en *afbraak van een Schuur*, dit alles volgens een advertentie in de *Leijdsche* krant. Dat klinkt als “de bezem erdoor”, nietwaar?

Zoals eerder vermeld had Joan van zijn rijke grootmoeder Anna de Haze een groot pand aan de Herengracht in Amsterdam geërfd. Toen hij dat verkreeg was het pand vijf ramen breed en het telde vijf etages, inclusief de zolderverdieping en het souterrain. Volgens de oorspronkelijke

ontwerptekeningen uit 1669 had het pand een grote tuin, stallen en een koetshuis. In 1766 kocht Joan Geelvinck het buurhuis op de Herengracht erbij, ook met stallen en een koetshuis. Dat buurhuis stond op de hoek van de Nieuwe Spiegelstraat. Daarnaast kocht Joan Geelvinck nóg een pand in de Nieuwe Spiegelstraat, dus om de hoek. En dat liet hij allemaal verbouwen tot één onderkomen dat echt wel een stadspaleisje mag worden genoemd. In het pand van oma gebeurde iets grondigs met de balkenlagen, waardoor de beletage hoger werd en voortaan als hoofdverdieping kon worden gebruikt. Er werd een nieuwe zandstenen gevel voor het pand gezet. De hoofdingang van het wooncomplex kwam in de Nieuwe Spiegelstraat te liggen. Die ingang werd met een ijzeren hek afgesloten, zo valt in een latere transportakte te lezen.¹¹ Achter dat hek mogen we een binnenplaatsje voor ons zien. Het complex staat er overigens nog steeds, maar is in de loop der eeuwen nog enkele malen ingrijpend verbouwd en intussen onherkenbaar veranderd.

Linker tekening vóór de verbouwing, ontwerp architect Philips Vingboons uit 1669, Herengracht 466a; rechter tekening na de verbouwing in opdracht van Joan Geelvinck, tekening Caspar Philips (zie eindnoot 9);

Lang hebben Joan Geelvinck en zijn gezin niet van dit onderkomen kunnen genieten, je kunt je zelfs afvragen of ze er ooit zijn ingetrokken. Al in april 1771 heeft Geelvinck het namelijk verkocht. Het *Extra Capitaal Modern vertimmert dubbelt Heeren Huijs, Stal, Koetshuijs en erve*, met het derde pand om de hoek en het ijzeren hek voor de ingang werd verkocht voor 160.000 gulden, in termijnen te betalen. Dat bedrag was voor die tijd zo krankzinnig hoog dat het nauwelijks te geloven is. Maar een paar jaar eerder had oudere broer Nicolaas de woning van wijlen vader Nicolaas overgenomen uit het deel van diens nalatenschap dat nog onverdeeld was gebleven. Broer Nicolaas had voor die – ook al zo grote - woning 130.000 gulden onder zijn broers en zussen verdeeld. Het verkoopbedrag dat de notaris had genoteerd voor het pand van Joan zal dus echt wel kloppen. En nu ziet u de bui misschien al hangen: Joan Geelvinck had ook de hofstede Kronenburg geërfd, en het is nu wel duidelijk dat hij zijn hand niet omdraaide voor een flinke opknappbeurt. En mocht hij Kronenburg op de schop willen nemen, dan is de financiering alvast ruimschoots rond.

De overdracht van het wooncomplex in Amsterdam vond plaats op 23 april 1771. Joan Geelvinck werd daarbij vertegenwoordigd door zijn Amsterdamse makelaar. Zelf was Geelvinck alweer naar Brussel afgereisd. In 1768 was hij namelijk benoemd tot minister plenipotentiaris, wat feitelijk betekende dat hij als gezant van de Republiek in Brussel was gestationeerd. Destijds lag Brussel in de Oostenrijkse Nederlanden, dit voor de liefhebber. Ook in Brussel woonde Joan Geelvinck blijkbaar op stand. In maart 1771 werd - via zaakwaarnemers - onderhandeld over de huur van een huis van “de prins”. Er worden huursommen genoemd van 1400 en 1800 gulden per jaar.¹² Geelvinck wist toen al dat hij nog maar enkele jaren in Brussel zou blijven. Op 19 mei 1773 werd een paspoort verstrekt voor zijn koetsier en zijn palfrenier; daarmee konden zij de 8 paarden van Geelvinck van Brussel naar

Amsterdam brengen zonder onderweg belasting te hoeven betalen. De koets met de Geelvincks en de karren met kisten vol kleding en huisraad denken we daar zelf maar bij.

Joan Geelvinck bekleedde in de loop der tijd meerdere functies. Die zullen niet allemaal worden genoemd. Zijn tijd in Brussel is er om twee redenen uitgepikt. Allereerst om te laten zien dat Joan Geelvinck voor een huurwoning 100 keer zoveel neertelde als de Castricumse schoenmaker Claas van Til voor diens voorhuis (of dat Geelvinck het op zijn minst heeft overwogen, want het is niet bekend hoe de onderhandelingen over het huis van de prins zijn afgelopen). En verder was het de bedoeling zijn koetsier, palfrenier en de 8 paarden bij u te introduceren. Straks zullen we namelijk voor het hele span een onderkomen op Kronenburg gaan vinden.

Paspoort in A3-formaat voor de koetsier en palfrenier van Joan Geelvinck; Nationaal Archief Den Haag, in het archief van de Legatie in de Oostenrijkse Nederlanden 1717-1810, toegang 1.02.17, inventarisnr.328

Joan Geelvinck stelt orde op zaken in Castricum (en Bakkum)

Sinds de tijd van Lieve Geelvinck was er nogal wat veranderd aan de zuidoostkant van Castricum. We hebben gezien dat grootvader Lieve daar in 1731 één grote boerderij bezat met – toen – 33M grond (Kronenburg). Nicolaas Geelvinck had boerderijen en huizen gekocht en heel veel percelen grond, zowel groot als klein. Dat nieuwe Geelvinck-bezit was nogal versnipperd. Maar Joan Geelvinck verpachtte drie gróte boerderijen aan die zuidoostkant van het dorp. Geen van deze boerderijen haalde echter de 33M die in 1731 nog bij Kronenburg werd verpacht. Er moet dus sprake zijn geweest van herindelen en samenvoegen, in elk geval op papier. Het is mogelijk dat Nicolaas Geelvinck al was begonnen met een reorganisatie van zijn boerenbedrijven, maar veel waarschijnlijker is dat Joan Geelvinck daar eens goed voor was gaan zitten. Uit verschillende bronnen doemt namelijk het beeld op van een man die zich richtte op veranderen, vernieuwen, de bezem erdoor, en echt niet alleen als het om verbouwingen ging.

Zo heeft mr. Joan Geelvinck in 1769 de voorschriften uit alle Castricumse keuren op een rijtje gezet, en met enkele artikelen uitgebreid *ende verbeterd*. Het resultaat werd in druk uitgegeven. Formeel heeft Geelvinck dit wetgevingsprojectje uitgevoerd in samenspraak met de Castricumse schepenen en het is natuurlijk heel goed mogelijk dat de schepenen zo'n overzicht wel een goed idee vonden. Intussen mogen wij ons afvragen waarom juist Joan Geelvinck dit nodig vond. Artikel 1: het verbod om de hofstede en lanen op Kronenburg met notwegen te gebruiken. Dat was geen nieuwe regel, verre van dat, maar vanaf 1769 kon niemand meer zeggen dat hij deze regel niet kende als hij van

Kronenburg werd verjaagd. Een notweg is, ter zijde, een weg voor bestemmingsverkeer (met inbegrip van voetgangers) die noodgedwongen over de grond van iemand anders loopt. Maar beslist niet over Kronenburg.

In het daaropvolgende jaar stuurde Joan Geelvinck een rentmeester naar Castricum. Zelf zat hij voorlopig nog in Brussel. Rentmeester Willem Groepen en zijn tweede echtgenote Judith Varsseveld werden eind 1770 ingeschreven als *ledematen* van de - toen - gereformeerde kerk van Castricum. Om alweer even op de gebeurtenissen vooruit te lopen: de rentmeester zou in mei 1777 in Castricum overlijden. Zijn komst geeft stof tot nadenken. Hij woonde namelijk met zijn echtgenote op Kronenburg, dus waar zou de pachter van Kronenburg dan hebben gewoond? Willem Groepen is vermoedelijk niet zelf gaan boeren. Niets wijst erop dat hij daarvoor de kennis en ervaring had. Zijn vader was een ledikantmaker uit Berlijn en met vrouw en kinderen naar Amsterdam verhuisd toen de kinderen nog jong waren. Willem Groepen trouwde tweemaal in Amsterdam, bezat er samen met zijn eerste vrouw een huis, zij overleed er, kortom Willem lijkt echt wel een stadsmens te zijn geweest. Hij liep al tegen de zestig toen hij naar Castricum verhuisde. Op basis van de beschikbare informatie zien we Willem Groepen niet zo snel de koeien melken. Dus wat gebeurde er met het boerenbedrijf op Kronenburg toen de rentmeester daar woonde?

Het antwoord op die vraag is verstopt in de verslagen van een rechtszitting van schout en schepenen van Castricum. Joan Geelvinck was weer orde op zaken aan het stellen. Op 7 maart 1771 was hij de eisende partij in procedures tegen drie van zijn pachters. Het ging om zijn drie grote boerderijen aan de zuidoostkant van Castricum, een op Heemstee en twee in de Oosterbuurt. Een van die twee boerderijen in de Oosterbuurt was het boerenbedrijf van Kronenburg, maar het is niet helemaal duidelijk welke van de twee. De pachtcontracten waren eind 1767 ingegaan en dus lang voordat de rentmeester arriveerde. De pachtsommen waren torenhoog, en het was al zo'n loodzware tijd voor de boeren. In 1769 had de veepest huisgehouden en de pachters van Geelvinck hadden natuurlijk ook te maken met de algehele economische ellende.¹³ Ze liepen hopeloos achter met betalen en werden op die 7 maart 1771 voor het gerecht van schout en schepenen gesleept. Een kleine week daarvoor had Geelvinck alvast beslag laten leggen op hun vee, karren, meubelen en andere bezittingen.

Afgemeten aan de hoeveelheid grond was de boerderij op Heemstee de grootste van deze drie boerderijen. Pieter Mannekes huurde de boerenwoning met 28M grond (=morgen, zie eindnoot 4) voor f 545,- per jaar. De man had een schuld van bijna 3 volle jaren aan pachtsommen en dus vrijwel niets betaald. Pachter van Kronenburg was hij zeker niet, dus hem kunnen we wegstrepen. Laurus Seegers pachtte een van de twee boerderijen in de Oosterbuurt, namelijk een boerenwoning met iets meer dan 19M grond, voor f 300 per jaar. Zijn schuld was opgelopen tot bijna 2 jaar aan pachtsommen en zijn contract liep bijna ten einde. Slachtoffer nummer 3 was Dirk Brassier. Hij gooit de hoogste ogen als het gaat om de pacht van Kronenburg en we zijn hem al tegengekomen. In 1763 had Dirk Brassier nog voor f 2.000,- een huis met de hofstee en Gout Tuijnen aan Nicolaas Geelvinck verkocht. Dirk deed dat niet voor zichzelf, maar namens zijn vrouw en samen met de voogd van zijn stiefkinderen. De boerderij was namelijk eigendom geweest van hun eerste echtgenoot, respectievelijk vader. Dirk zelf bezat alleen een paar lapjes grond. Met de verkoop van boerderij de Goudtuinen waren Dirk en zijn gezin dus ook hun broodwinning kwijt. En zo moet Dirk pachter zijn geworden van een Geelvinck-boerderij in de Oosterbuurt, een boerenwoning met tegen de 25M grond. Zijn schuld bedroeg f 490,- en dat was precies één jaar achterstand. Dat valt nogal mee, want zijn contract liep ook al 3 jaar. Misschien had Dirk minder pech gehad dan de beide andere pachters. Maar het is helemaal niet ondenkbaar dat een deel van de verkoopopbrengst van de Goudtuinen weer naar de Geelvincks was teruggevloeid in de vorm van pachtsommen. Maar op is op, en blijkbaar

ook schoon op. Eind 1774 stond Dirk Brasser weer voor het gerecht. Hij bleek nog steeds die Geelvinck-boerderij met bijna 25M grond te gebruiken, maar had in die drie jaar niets betaald en zijn oude schuld aan Geelvinck stond ook nog grotendeels open. In februari 1775 werd schepen Cornelis de Graaf bereid gevonden, borg te staan voor de restschuld. Volgens de borgstellingsakte was Dirck Brasser inmiddels *gewezen huurder van de boere bruijcker toebehorende aan de Wel Ed. Gestr. Heer Joan Geelvinck*.¹⁴ De arme Dirk was er nu echt uitgezet. Hij vertrok naar Egmond en lijkt in Heerhugowaard te zijn overleden. Zijn eigen lapjes grond waren natuurlijk al lang verkocht.

Of Dirk Brasser inderdaad de pachter van Kronenburg was, of toch Laurus Seegers: we zagen dat ze beiden een boerderij met woning en al ter beschikking hadden gekregen. Dus nu rijst dezelfde vraag vanuit een ander standpunt: waar moeten we de rentmeester en zijn vrouw dan laten. Het is niet goed voorstelbaar dat de gezinnen van de boer en de stadse rentmeester samen in de boerenwoning op Kronenburg woonden, maar in theorie kan dat natuurlijk wel. Een andere mogelijkheid is op het eerste gezicht wat ver gezocht, maar blijkt wonderlijk goed te passen bij de bekende feiten. In 1763 had Dirk Brasser hofstee/boerderij de Goudtuinen verkocht, die min of meer naast Kronenburg lag (vlakbij de tegenwoordige spoorlijn). Dirk kán met zijn gezin in de vertrouwde woning op de Goudtuinen zijn gebleven, maar dan als huurder. Zo'n gekke gedachte is dat niet. Toen de nalatenschap van Joan Geelvinck in 1803 werd afgehandeld was boerderij/hofstee de Goudtuinen namelijk onderdeel van Kronenburg, terwijl er óók nog steeds een grote Geelvinck-boerderij op Heemstee was. Dus waarom zou Geelvinck die samenvoeging van Kronenburg en de Goudtuinen niet hebben gerealiseerd bij De Grote Reorganisatie van Geelvinck-boerderijen die ergens voor eind 1767 moet hebben plaatsgevonden? Dirk Brasser kon dan zowel dat beetje grond bij boerderij de Goudtuinen pachten als de 'bedrijfsgrond' van Kronenburg. Het is een scenario, meer niet, maar wel een scenario waarin de rentmeester op Kronenburg kan wonen en er tóch een boerenwoning beschikbaar is voor de pachter van Kronenburg.

Datzelfde lukt bij een veel eenvoudiger oplossing. In het jaar 1787 blijken er namelijk meerdere woningen op de hofstede Kronenburg zelf te staan, u gaat het straks met eigen ogen zien. Als dit eind 1770 óók al het geval was, dan is de huisvesting van de rentmeester en de pachter hoogst eenvoudig: gewoon allebei in een eigen woning op de hofstede Kronenburg. Het jaar 1770 lijkt nog wat te vroeg voor nieuwe gebouwen op Kronenburg, maar het kan wel. Hoe dan ook: er was iets veranderd op Kronenburg, daar kunnen we echt niet omheen.

Na terugkomst uit Brussel in 1773 lijkt Joan Geelvinck zelf aan de Keizersgracht in Amsterdam te hebben gewoond. Zijn eerste echtgenote is namelijk in 1774 érgens aan die lange gracht overleden. Al snel ging Geelvinck zich weer met zijn heerlijkheden bemoeien. Zo zat hij op 25 oktober 1774 aan bij een vergadering van schout en schepenen van Bakkum, in het *Regthuijse* aldaar. Het ging over de dorpsrekeningen en dat had vast iets te maken met de enorme tekorten daarop. U heeft zich inmiddels een beeld kunnen vormen van de levensstandaard van Joan Geelvinck, dus wat denkt u: kwam hij op een van zijn paarden naar het *Regthuijse* of laten we zijn koets voor de deur parkeren? Mocht de palfrenier nog steeds achterop? Waar kwam Geelvinck trouwens vandaan rijden, waar logeerde de man? Op de buitenplaats van zijn broer, Scheybeek in Beverwijk? Of zou hij in de herberg van Castricum hebben geslapen, waarvan hij tenslotte de eigenaar was? Echt? Zo'n man die gewend was aan grachtenpanden zo groot als stadspaleisjes? Het zou kunnen. Maar hij zal ongetwijfeld wel eens hebben gewenst dat hij in Castricum een eigen onderkomen had. Dat gaat er komen hoor, hoe kort dan ook. Het verzoek is, nog heel even geduld te hebben want Joan Geelvinck gaat nu eerst de infrastructuur rond Kronenburg verbeteren. Dat ontdekken we door een veelzeggend meningsverschil met de schepenen van Castricum.

“t Dorp Kastrikum” Hendrik Tavenier, 1784, Beeldbank Noord-Hollands Archief, fotonummer NL-HlmNHA_53004536

Mot met de schepenen

Op 7 augustus 1786 vond een vergadering plaats van de schout, alle schepenen en Joan Geelvinck van Castricum. Het verslag van die bespreking geeft een boeiend kijkje in de verhoudingen tussen de Castricumse schepenen en hun heer, en bovendien krijgen we er een weg bij cadeau. Het eigenlijke onderwerp van de vergadering was de nieuwe sluis bij de watermolen. Volgens Geelvinck hadden de Castricumse schepenen hem ongeveer veertien jaar eerder de vrijheid gegeven om een nieuwe sluis aan te laten leggen. Dat was inmiddels gebeurd en had Geelvinck 4.500 gulden gekost. Het verslag is wat ingewikkeld geformuleerd, maar het lijkt erop dat Joan Geelvinck vond dat hij het bedrag aan het dorp had geleend, met een rentevrije periode van tien jaar en daarna een rente van 3 %. Dat klinkt reuze redelijk, maar daar dachten de schepenen anders over. Die wilden de afspraak wel eens op papier zien. Dat klinkt ook reuze redelijk. Geelvinck had nu wel een probleem want er stond niets op papier: hij beweerde dat de afspraak door *slofheid* van de toenmalig secretaris niet was geregistreerd. Schepen Pieter Duijnveld gaf hem met een heleboel moeilijke woorden gelijk, maar daarin stond hij alleen:

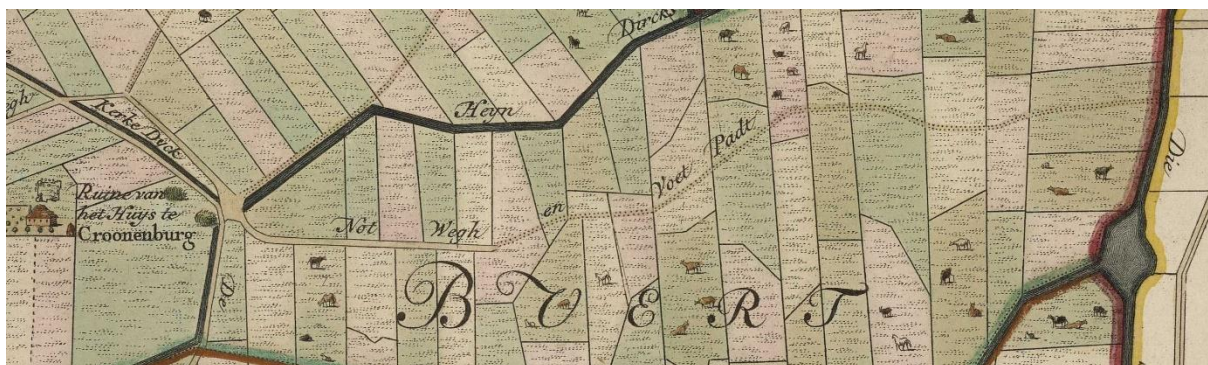
Pieter Duijnveld affirmeert het gezegde van de heer van Castricum en declareert onder ede te willen zweren dat gemelde resolutie zoals dezelve hiervoor gesteld is bij meerderheid van stemmen door Schout en Schepenen en Ingelanden van Castricum op den is genomen en dat hij zelf er in geconsenteert heeft dat hij ook zeer wel weet dat Klaas Glorie zelve de eerste is geweest welke in dezelfde resolutie heeft toegestemd, als toen Schepen zijnde.

Dit gezegde wordt door Klaas Glorie tegen gesproken, declarerende er niets van te weten.

Juist. De toon was gezet en dit was pas onderwerp één.¹⁵ Geelvinck zou het tijdens de vergadering niet gemakkelijker gaan krijgen. Vervolgens probeerde hij een extra belasting los te peuten voor hetgeen hij [...] *tot opbouw van de toren in het jaar 1780 [had] opgeschoten*. Het verslag vermeldt kortaf dat dit voorstel van de hand werd gewezen. En nu gaan we opletten. Want vervolgens begon de heer van Castricum over de nieuwe weg op Uitgeest. Die had hem 1.600 gulden gekost. Hij had landerijen opgekocht en het aanleggen van de weg had hij ook betaald. Geelvinck nam zijn verlies alvast en meldde dat hij die kosten voor eigen rekening zou houden. Maar hij was naar de vergadering gekomen met het plan dat hij *“nu de N. weg overgeeft aan het dorp om voortaan door het zelve onderhouden en gerepareert te worden”*. Het dorp zou de weg naar Uitgeest dus cadeau krijgen, maar de bedoeling was vooral dat het dorp de onderhoudskosten zou gaan betalen. Ook dat was tegen het zere been van de (meeste) schepenen:

Klaas Glorie, J. Sijmens de Wit, J. Schavenmaker en J.J. Kuijs zeggen dat zij niet kunnen zien dat door het maken van de N. weg als ten pleziere van de heer van Castricum alleen gemaakt zijnde, enig voordeel aan het dorp kan worden toegebracht en dat zij daarom ook vermenen het dorp met de onderhoud van de gem. weg niet te kunnen belasten.

De messen waren geslepen, hoor, veel scherper hadden de schepenen niet kunnen reageren. Houdt u deze opmerking nog even vast: de weg naar Uitgeest was volgens hen *ten pleziere van de heer van Castricum alleen gemaakt*. Of er eerder geen weg naar Uitgeest was? Blijkbaar niet. Op de plattegrond uit 1737 is achter Kronenburg wel een klein stukje notweg getekend, maar in het verlengde daarvan loopt een voetpad naar Uitgeest. Voor wie nieuwsgierig is naar de afloop van dit geschil: de weg werd aan het dorp overgedragen, maar degenen die landerijen langs de weg bezaten zouden voortaan voor het onderhoud moeten zorgen. Daar was grootgrondbezitter Geelvinck dus niet zo veel mee opgeschoten...

Fragment van de kaart "De Heerlykheid van Castricum", gebaseerd op de tekening van J. Rollerus (1728), gravure van J. Punt (1737), collectie Hoogheemraadschap van Rijnland

Had het dorp voordeel bij de Uitgeesterweg? De schepenen dachten er het hunne van. Geelvincks *eigen* beweegredenen om een weg op Uitgeest aan te leggen zijn niet genoteerd, of we hebben ze nog niet gevonden. Daarnaast raden staat vrij, en dat doen we dan ook. U mag natuurlijk denken dat Joan Geelvinck de weg had aangelegd om de bereikbaarheid van Castricum te verbeteren, dat ondankbare dorp. Vanwege het gemopper van de schepenen over Geelvincks eigenbelang mag u ook vermoeden dat hij vooral de bereikbaarheid van zijn eigen hofstede Kronenburg in gedachten had. Reizen naar Kronenburg betekende voorheen geploeter over een weg die, vanaf Heemskerk, om de haverklap was ondergestoven door duinzand.¹⁶ Voor Geelvinck zou het erg handig zijn als hij in Uitgeest op zijn eigen scheepje kon stappen, of desnoods op een beurtschip naar Amsterdam. Dat kon echt, in kranten uit 1785 valt te lezen dat er beurtvaart was tussen Uitgeest en Amsterdam: de betreffende schipper was overleden en de positie werd aangeboden. Voor de aanvoer van bouw materiaal naar Kronenburg is zo'n weg op Uitgeest natuurlijk ook reuze handig. Geelvinck kon zijn hout laten zagen bij een van de vele houtzaagmolens in de Zaanstreek, per boot naar Uitgeest laten vervoeren en dan op de kar laten laden voor het laatste stukje over de nieuwe weg door de polder. Dat stáát nergens, het is weer zo'n scenario, maar het ligt wel enorm voor de hand. Welke reden Geelvinck ook heeft gehad, een feit is: de weg op Uitgeest was er gekomen en zowel de heer van Castricum als de opstandige schepenen gingen ervan uit dat deze het eigendom was van Joan Geelvinck, en van hem alleen, tot de overdracht aan het dorp in 1786.

Weten we dan ook wanneer die weg op Uitgeest is aangelegd? Voorlopig alleen ongeveer. Volgens eigen zeggen had Joan Geelvinck daarvoor landerijen moeten opkopen. Met dank aan het monnikenwerk van de heer S. Zuurbier kunnen we proberen te achterhalen of door Geelvinck gekochte percelen aan de latere Uitgeesterweg lagen.¹⁷ Niet elk perceel valt te traceren, maar een

onderzoekje levert wel op dat Nicolaas Geelvinck het voorwerk had gedaan: hij had al meerdere percelen opgekocht die later aan de Uitgeesterweg zouden komen te liggen. Of Nicolaas ook al een weg op Uitgeest in gedachten had weten we natuurlijk niet. Joan Geelvinck heeft vooral percelen gekocht in de periode 1765-1769 (niet alleen in de polder). In 1769 kocht hij bijvoorbeeld de Roobusch, een flink perceel dat pal naast Kronenburg ligt, en inderdaad: aan de Uitgeesterweg. Uitgaande van de gevonden informatie zal de weg op Uitgeest zijn aangelegd tussen 1769 en 1786. Toeval of niet, ergens in diezelfde periode kreeg de hofstede Kronenburg een geheel nieuw aanzien.

Eindelijk, de verkoopadvertenties uit 1787

De keuren zijn op een rijtje gezet en de passanten zijn van de lanen van Kronenburg verjaagd. De weg op Uitgeest is aangelegd. Waar we de pachter van het boerenbedrijf van Kronenburg moeten laten is nog niet helemaal duidelijk, maar er zijn verschillende mogelijkheden om hem te huisvesten. De financiering is rond. We zijn zo ver. Het is tijd voor een Geelvinckse opknopbeurt van Kronenburg. Dankzij een serie verkoopadvertenties uit 1787 kunnen we ons een beetje voorstellen wat Joan Geelvinck daar heeft laten doen. We beginnen met de advertenties die in de maanden mei en juni 1787 in verschillende Nederlandse kranten verschenen. Vergeet voor even de boerderij, vergeet ook voor even het middeleeuws kasteel. Leest u s.v.p. niet over de *Heeren Huizinge heen, uit de grond op nieuw opgebouwd[e]*, let u vooral ook op de *extra plaisante en nieuw aangelegde hofsteede*, en, ach leest u zelf maar:

A. DE LANGE, C. TWISK, G. TWISK, Cornsz. en B. TERMAAT, Makelaars, zullen op Maandag den 2 July te Amst. in 't Oude Zyds Heere Logement Verkoopen: Een extra plaisante net gesitueerde en nieuw aangelegde HOFSTEEDE genaamd KROONENBURG, met deszelfs uit de grond op nieuw gebouwde Heeren Huizinge, Hegte en Sterke Stallinge, Koetshuizen, Tuinmans Wooning en verdere getimmerten, beneffens eenig BOUW- en WEYLAND, leggende binnen de Plaats, zynde met malkanderen groot circa 17 Morgen, gelegen boven de Beverwyk onder en naby de Heerlykheid van Castricum, en is mede zeer geschikt tot de Jagt en Visschery [...].

Op de afbeeldingen van de advertenties ziet u overigens hier en daar een “f” staan waarvoor u een “s” zou moeten lezen; ten behoeve van de leesbaarheid is in de getypte tekst telkens de voor ons gewone “s” gebruikt.

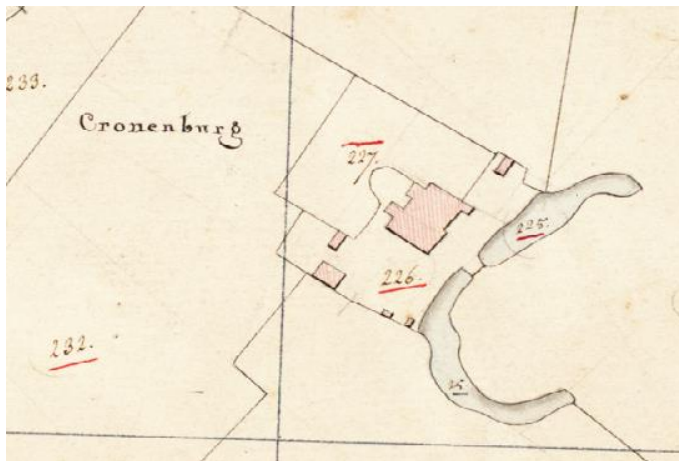

Nederlandsche courant 29-06-1787

Joan Geelvinck had Kronenburg in een buitenplaatsje veranderd. Dat paste bij zijn neiging tot verbouwen en opknappen, hij had het geld ervoor en in de serie advertentie staat het gewoon zwart op wit: een gloednieuw herenhuis, koetshuizen, een *extra Plaisante Hofsteede* en oh-zo geschikt voor de jacht en visserij. Misschien gelooft u uw ogen nog niet helemaal, maar er komen meer details,

later in 1787. Laten we ons eerst nog even bezig houden met de advertentie uit juni 1787 want de opkomende vragen vechten om voorrang. Is de tuinmanswoning u opgevallen? En die koetshuizen in meervoud, hadden Meneer en Mevrouw elk een koets of was er plaats gemaakt voor gasten? Over koetshuizen gesproken: héél interessant in dat kader is een verslag door de heer H. van Weenen, van een gesprek dat hij in 1982 heeft gevoerd met mevrouw Stut-Dijkman. Zij was toen zeventig jaar oud, haar ouders waren in 1896 op Kronenburg komen wonen en mevrouw Stut-Dijkman had daar ook nog gewoond in haar jeugd. Zij had destijds gehoord dat “de boerderij vroeger [had] gediend als koetshuis bij het kasteel”.¹⁸ Nou. Of driewerf: nou, nou, nou... Als je het woord “kasteel” vervangt door “herenhuis”, dan werpt dat plotsklaps een heel mooi licht op de overlevering. Een koetshuis bij het middeleeuws kasteel was misschien moeilijk voorstelbaar. Maar nu kunnen we er niet meer omheen dat er in 1787 koetshuizen op Kronenburg hebben gestaan...

Is de huidige boerderij inderdaad de verbouwde versie van de vroegere koetshuizen? Er is hoe dan ook enorm veel veranderd en vertimmerd aan het gebouw, zowel binnen als buiten. Er is zoveel onbekend over die veranderingen. Dus voorlopig staat het ons vrij om in gedachten de vroegere koetshuizen te gaan ontwerpen. Spijkt u daarvoor even op de kadastrale kaart uit 1830, want in of vlak na 1919 heeft een ingrijpende verbouwing plaatsgevonden waarbij ook gevels zijn rechtgetrokken.¹⁹ In 1830 was nog sprake van uitbouwen aan voor- en achterkant.

Att: op deze kaart ligt het noorden rechts;

Fragment kadastrale kaart C3 uit 1821, beeldbankcultureelerfgoed.nl

Voor de ingewijden: de huidige boerderij bestaat uit twee vierkanten. Voor de rest van ons: een vierkant is in het jargon van de boerderijbouw driedimensionaal en het hoeft niet eens vierkant te zijn maar kan ook de vorm van een rechthoek hebben. Laten we het gewoon een balkengeraamte noemen. De constructie van de huidige boerderij op Kronenburg bestaat dus uit twee gigantische balkengeraamten in de vorm van een rechthoek, die naast en aan elkaar zijn gebouwd onder die ene kap. Ter inspiratie wordt hierbij een foto afgedrukt van het voormalig koetshuis van het nóg voormaliger landgoed Westerwijk in Velsen (het gebouw staat er al lang niet meer).

Beeldbank Noord-Hollands Archief,

fotograaf niet bekend, Fotonummer KNA001011038, Bijschrift: Koetshuis oorspronkelijk van Westerwijk, later boerderij behorend bij Rooswijk, bewoond door Piet Blad en Broeze (Velsen).

We gaan verder want er zijn meer details beloofd, en ananassen met een vraagteken. Uit een advertentie in de Amsterdamse courant van 12 juli 1787 blijkt dat Kronenburg niet was geveild en dat het uit de hand te koop bleef. Geelvincks pech is ons geluk, want de volgende verkoopadvertentie is veel gedetailleerder dan de eerste. De makelaars presenteerden Kronenburg nu als een koopje: het werd voor de afbraak aangeboden, en dat kon ook betekenen “tegen afbraakprijs”. Deze advertentie werd wederom in meerdere kranten geplaatst:

Op Saturday den 15 september, zal op de Hofstede Kroonenburg naby Castricum, voormiddags ten 10 uren precies, gehouden worden Verkoopning van AFBRAAK, van de volgende Perceelen en Goederen, staande op gemelde Hofstede: Een nieuw gemaakt Heeren Huis, verdeeld in diversche Kamers, Kelders, Keuken, Zolders, en verdere daar by zynde Getimmertens; een oude Boeren Stalling, met het geene daarin en by is; een lange Loots; verscheiden Erwtten en andere kapitale Schuttingen voor Vruchtboomen; gemetzelde Annanassen- en Bloemen – Kassen, met de daar by behoorende Glazen Raamen;

Ja, daar waren ze dan, de ananaskassen. Bloemenkassen in de 18^e-eeuw is al heel wat, met al dat kostbare glas. Maar ananaskassen in 18^e-eeuws Castricum, op Kronenburg, dat is een apart hoofdstukje waard. We gaan eerst nog even verder met het aangebodene:

Vaste Kribben voor Broei-Lessenaars; extra suffisante Buiten Luiken voor Raamen, als ook een party Zonneschermen, en 't geen verder te voorschyn zal worden gebracht [...].

Op Saturday den 15 September, zal op de Hofstede Kroonenburg naby Castricum, voormiddags ten 10 uren precies, gehouden worden Verkoopning van AFBRAAK, van de volgende Perceelen en Goederen, staande op gemelde Hofstede: Een nieuw gemaakt Heeren Huis, verdeeld in diversche Kamers, Kelders, Keuken, Zolders, en verdere daar by zynde Getimmertens; een oude Boeren Stalling, met het geene daarin en by is; een lange Loots; verscheiden Erwtten en andere kapitale Schuttingen voor Vruchtboomen; gemetzelde Annanassen- en Bloemen - Kassen, met de daar by behoorende Glazen Raamen; vaste Kribben voor Broei-Lessenaars; extra suffisante Buiten-Luiken voor Raamen, als ook een party Zonneschermen, en 't geen verder te voorschyn zal worden gebracht. Zullende alle deeze Perceelen en Goederen 8 dagen voor den Verkoopdag te zien zyn, en de Conditien daar van by den Heer Mr. J. NUHOUT VAN DER VEEN, Schout tot Castricum, ten wiens overstaan dezelve zullen worden verkogt, en by wien nader Informatie te bekomen is, als ook tot Amsterdam by de Makelaars CORN. TWISK en ZOON.
T. D. PAUW. Vendumeester der Stad Utrecht. zal op Dingsdag den 15ten September, 1787.

Amsterdamse courant 12-09-1787

Een nieuw herenhuis dat alweer voor de afbraak werd aangeboden... Dat Kronenburg niet werd verkocht verbaast niets. Het was een enorm turbulente tijd, waarin prinsgezinden en patriotten tegenover elkaar stonden en er ook dreiging van geweld was. Joan Geelvinck zelf stond in het brandpunt van de politieke ontwikkelingen. In 1781 had hij zich al luid en duidelijk als patriot laten kennen. Hij vocht toen voor de rechtbank én in openbare publicaties een verschil van mening uit met

de prinsgezinde graaf Byland. In het voorjaar van 1787 werd Geelvinck naar voren geschoven als burgemeester van Amsterdam (de stad had meerdere burgemeesters tegelijk). Twee anderen waren op onwettige wijze afgezet. De prins-stadhouder Willem V was naar men zegt niet erg doortastend van aard, maar hij was getrouwd met Wilhelmina van Pruisen die dat nu juist wel was. Zij ondernam actie tegen de opkomst van de patriottische beweging door haar - koninklijke - familie in te schakelen. Medio september 1787 vielen Pruisische troepen de republiek binnen. Joan Geelvinck kreeg als patriottisch burgemeester van Amsterdam én lid van de Staten van Holland en West-Friesland plotseling een belangrijke rol. Uit zijn eigen brieven, uit openbare publicaties en krantenberichten blijkt hoe spanning-vol zijn leven op dat moment was. In een brief van 24 september 1787 schreef Joan Geelvinck dan ook de hoogstpersoonlijke verzuchting: *in hope dat er rust zoude wezen in de stad heb ik het Burg->schap aanvaard, ik zal blij zijn indien ik er [woord doorgestreept] eer weder van af was.*²⁰ Na de inval van de Pruisische troepen moest er worden bemiddeld omdat werd gevreesd voor een aanval op de stad. Op 29 september 1787 vertrok Joan Geelvinck met de heer M. Temminck naar Den Haag voor een bezoek aan Wilhelmina van Pruisen zelf. De bemiddeling had niet helemaal het gewenste resultaat. Weliswaar reageerde Wilhelmina van Pruisen op papier in hoffelijke bewoordingen en de stad Amsterdam zou niet worden aangevallen, maar ze liet wel alle patriotten uit de diverse besturen zetten. Joan Geelvinck, nog wel heer van Castricum en eigenaar van dat blok aan zijn been op Kronenburg, vluchtte in oktober per jacht naar Brussel.²¹

Woensdag den 17 October zyn de Heeren *Abbema* en *bicker*; welker afzetting uit de Regeering door de Princes VAN ORANJE uitdrukkelyk begeerd was, met een Paspoort van den Hertog van hier naar Brusfel, en de eerstgenoemde verder naar Parys vertrokken: gelyk ook de Heer Mr. JOAN GEELVINCK van *Castricum*, met een Jagt naar Brusfel is gereisd.

1787, in *Nieuwe Nederlandsche jaarboeken, of Vervolg der merkwaardigste geschiedenissen, die voorgevallen zyn in de Vereenigde Provincien [...]. Twee-en-twintigste deel. MDCCLXXXVII*

Joan Geelvinck zou weer terugkomen en ook weer bestuursfuncties gaan vervullen, maar nu bleef hij nog even weg. In Amsterdam werden zelfs huizen van patriotten geplunderd. Intussen zal hij veel last hebben gehad van de economische neergang, en echt niet alleen vanwege de vele wanbetalende huurders en pachters in Castricum. Waardepapieren verloren hun waarde, geld zat vast in onverkoopbare bezittingen en een groot deel van zijn enorme vermogen zal volautomatisch zijn verdampt. Al in 1786 was hij begonnen bezittingen in Castricum te koop aan te bieden, bijna altijd tevergeefs, en in februari 1787 had hij onder andere de herberg van Castricum (met tuin en kolfbaan) te koop aangeboden. Dat alles gebeurde nog vóór de poging Kronenburg kwijt te raken. Je gaat bijna vermoeden dat Geelvinck gehecht was aan zijn nieuwe buitenplaatsje. In november 1787 vinden we de laatste verkoopadvertentie voor het herenhuis. De tekst snijdt door de ziel, het werd aan de straatstenen aangeboden:

Uit de hand te koop op de Hoffstede Kroonenburg, onder Castricom: Allerhande Soorten van BOUW-MATERIALEN; alles dagelijks te zien, en te bevragen op voornoemde Plaats; zynde ook het geheele Gebouw te koop

Uit de hand te koop op de Hoffstede *Kroonenburg*, onder Castricom: Allerhande Soorten van BOUW-MATERIALEN; alles dagelijks te zien, en te bevragen op voornoemde Plaats; zynde ook het geheele Gebouw te koop.

Oprechte Haerlemsche courant 20-11-1787

Dan moest het maar zo. Afbreken of laten staan, het maakte niets meer uit als Geelvinck het maar kwijt raakte. Het moet afbreken zijn geworden en zo raakten het herenhuis met de koetshuizen, de tuinmanswoning, en zelfs de ananas- en bloemenkassen op de *extra plaisante* hofstede Kronenburg in de vergetelheid. Joan Geelvinck bleef eigenaar van de hofstede en op een zeker moment werd de boerderij gebouwd. Of als we op de overlevering mogen vertrouwen: op een zeker moment werden de koetshuizen omgebouwd tot boerderij.

Kronenburg versus Horstendaal

Misschien is deze zin al even door uw hoofd gegaan: “Joan Geelvinck had toch al een buitenplaats?” Klopt. Het lijkt er op dat hij Kronenburg heeft willen gebruiken ter vervanging van Horstendaal. Verschillende verhuur- en verkoopadvertenties voor Horstendaal duiden daarop. In 1775 verbleef Joan Geelvinck nog met zekerheid op Horstendaal: hij zond daarvandaan een brief over de schelpenning in Castricum.²² In de Amsterdamse courant van 11 maart 1777 werd Horstendaal echter te huur aangeboden. Was het nieuwe herenhuis op Kronenburg toen al klaar? In 1784 werd zelfs een verkoopadvertentie voor Horstendaal geplaatst, dus drie jaar voordat Kronenburg te koop werd aangeboden. Betekende dit dat Joan Geelvinck de zomers op Kronenburg was gaan doorbrengen? Of was er een andere reden voor de gewenste verhuur, later verkoop van Horstendaal? De verschillende advertenties bieden ook de gelegenheid voor een vergelijking van de beide buitenplaatsen. In beide gevallen werd een hofstede beschreven met daarop een herenhuis, een tuinmanswoning, koetshuizen en andere luxe. Bijvoorbeeld in de verkoopadvertentie voor Horstendaal (28 augustus 1784, *Oprechte Haerlemse courant*):

Een capitaale en extra welgelegen HOFSTEDE, genaamd HORSTENDAAL, met deszelfs moderne Heeren Huizinge, Stallinge voor 12 Paarden, Koets- en Wagenhuizen, Tuinmans-Wooning, Koepel, Menagerie en verdere Getimmertens, en van vooren, terzyde en van achteren de extra weltoegemaakte Wei- en Warmoesziers-Landen, als ook nog het Schippers-Huis met het Veer en vry Transport van en na Amsterdam, zamen groot circa 21 morgen, alles gelegen nevens malkanderen [..].

Kronenburg lijkt bescheidener van opzet te zijn geweest dan Horstendaal. De hofstede Horstendaal werd immers “capitaal” genoemd, er was plaats voor twaalf paarden in de stallen, er stond een koepel in de tuin, er was een schipperswoning en een eigen veer. U ziet de koepel van Horstendaal trouwens afgebeeld op een kopergravure die werd gemaakt voordat Joan Geelvinck deze buitenplaats moderniseerde.

Aan de Heerenweg by de Hofstede Oostende, Hendrik Spilman, uitgegeven in 1763, Beeldbank Noord-Hollands Archief, NL-HlmNHA_53005260, volgens bijschrift: De Herenweg ziende naar het zuiden, met de koepel van de tegenover Oostende gelegen hofstede Horstendaal

Maar ook op Horstendaal stonden ananaskassen, sterker nog, daar hebben met zekerheid ananasplanten in gestaan. In 1784 werden deze namelijk te koop aangeboden, samen met andere waardevolle zaken uit de tuinen van Horstendaal:

Diverse Party Marmere en Loode BEELDEN, waaronder een extra schoon Marmer Beeld, verbeeldende Jupiter, mitsgaders eenige Bakken, Glaase Raamen, Tuinmans-Gereedschappen, Ananas-Planten en hetgeen verder zal verbeeld worden (advertentie 30 september 1784 in de Oprechte Haarlemse courant)

Deze advertentie werd na de veilingdatum voor Horstendaal zelf geplaatst. Het is niet duidelijk of de buitenplaats inderdaad was verkocht. De verkoop van de ananasplanten en een deel van de tuinrichting kan op meerdere manieren worden uitgelegd. Als Horstendaal wel een nieuwe eigenaar had, dan wilde deze kennelijk de tuin op de schop laten nemen. Maar dan rijst de vraag waarom hij het tuingereedschap mee-verkocht. De andere mogelijkheid is dat Geelvinck de buitenplaats niet kwijt was geraakt. Dan was het inderdaad verstandig, de ananasplanten nog voor de winter weg te doen. Moest Geelvinck enorm bezuinigen en deed hij zijn ananasplanten helemaal weg, of was er al geen plaats meer in zijn Castricumse ananaskassen? Zijn de geesten rijp voor het kweken van ananassen op Kronenburg?

Ananassen op Kronenburg?

Misschien vermoedt u al dat het eten van ananas in de 18^e-eeuw onbereikbaar was voor de gewone man. De vrucht was veel te duur. Veelzeggend is een spotgedichtje uit 1792:

**De rijke leefde in overdaad
Ging meestal dronken langs de straat,
Bspot, veracht van menig prater,
At ananas als brood, dronk wijn als water²³**

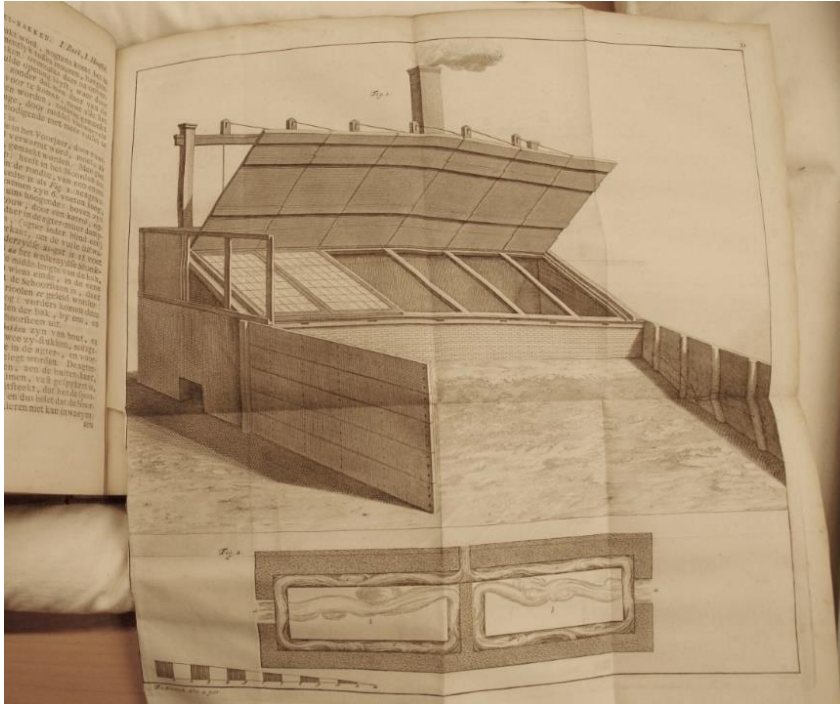
Wie rijk was kon ananassen kopen. Wie steenrijk was probeerde zelf ananasplanten te kweken.

Schilderij van – vermoedelijk – de eigenaar van kasteel Heeswijk in 1771 (jaartal op briefje in zijn hand); afbeelding in digitale Beeldbank Cultureel Erfgoed, schilder niet genoemd; het schilderij bevindt zich volgens het bijschrift nog op genoemd kasteel

In 1737 heeft de heer Pieter de la Court van de Voort een handboek geschreven met de titel: *Byzondere aenmerkingen over het aenleggen van prachtige en gemeene landhuizen, lusthoven, plantagien en aenklevende cieraeden*. Het handboek is honderden pagina's dik en werd in 1763 opnieuw uitgegeven.²⁴ Alleen al over het kweken van ananassen zijn vele bladzijden vol geschreven. Uit dit boek leren wij allereerst dat ananasplanten *des winters niet alleen in Stook-kassen, maer zelfs des zomers onder glazen, en boven dien alsdan nog met de potten in broeyende Rund vereissen gezet te worden*. ("Rund" was volgens ditzelfde handboek een bepaalde soort eikenschors die lang bleef broeien).

De leeftijd van de planten bepaalde op welke plek in de stookkas deze moesten staan. In het derde levensjaar kon/kan een vrucht worden verwacht, bij de juiste verzorging. Dat hield nogal wat voeten in de aarde in het *Hollandsche* klimaat. Natuurlijk komt de ligging en bouw van de kas in het handboek aan de orde, en de wijze waarop een soort vloerverwarming moest worden ingebouwd. Er wordt beschreven hoe vaak de grond moest worden begoten en de planten besproeid. De lucht in de stookkas moest worden ververs, maar het mocht zeker niet tochten. Op precies de goede plek moest een weerglas hangen waarmee de temperatuur in de kas kon worden gemeten. In temperatuurtabellen is de vereiste warmte voor de wintermaanden te vinden, 's nachts minder warm dan overdag en voor elke periode van zes dagen weer net ietsje anders. Er worden instructies gegeven voor het schoonhouden van de glazen ramen. Er wordt beschreven hoe de planten konden worden vermeerderd, welke aarde daarvoor nodig was, de ideale pot-maat en hoeveel aarde daar dan in moest. We kunnen bij wijze van spreken zo aan de slag, ware het niet dat u en ik geen stookkas hebben en misschien ook geen tijd om voortdurend met die planten bezig te zijn.

Afbeelding van stookkas in

het boek Byzondere aenmerkingen over het aenleggen van pragtige en gemeene landhuizen, lusthoven, plantagien en aenklevende cieraeden, Pieter de la Court van Voort, 2^e druk 1763.

Daar had men op de buitenplaatsen in de 18^e-eeuw de tuinman voor. Stookkassen, tuinman, u ziet waarom het kweken van ananassen alleen voor de steenrijken was weggelegd. Een goede tuinman die zelf voor een knecht zorgde zou je 400 gulden per jaar moeten betalen, of zelfs meer als je vond dat hij dat verdiende. Dat staat in het handboek, maar of Joan Geelvinck zich aan dat richtsnoer hield weten we natuurlijk niet. Het advies dat de tuinman op het terrein moest wonen heeft hij wel opgevolgd, zoals we zagen. Een tuinman op Kronenburg had uiteraard meer te doen dan alleen de verzorging van de ananasplanten, - als die er stonden. We zijn in de verkoopadvertenties ook bloemenkassen tegengekomen, en broeilessenaars waar het een en ander op kon worden gekweekt. We lazen dat er schuttingen voor erwten en voor vruchtbomen waren. Er zal echt wel een moestuin zijn geweest. En dan had je die lanen ook nog, en de visvijver. Laten we vooral niet vergeten dat de hofstede *extra plaisant* werd genoemd. Het zal er mooi zijn geweest, in ieder geval in aanleg. Er was genoeg te doen voor een tuinman, zelfs als de anaskassen leeg zijn gebleven.

De verdwenen Heeren Huijzinge

Het van de grond af opgebouwde herenhuis moet ook weer met de grond gelijk zijn gemaakt. Daarover staat niets op papier, voor zover we weten. Als we willen weten wanneer het herenhuis is gesloopt en hoe Kronenburg er daarna bij lag, moeten we ons baseren op (heel) vage aanwijzingen in teksten uit die tijd. Daarmee moet je voorzichtig zijn, want dergelijke teksten werden vaak overgeschreven uit nog oudere werken. Ene heer L. van Ollefen bijvoorbeeld beschreef Kronenburg in een dun boekje over Castricum, dat in of rond 1796 werd uitgegeven. In dat boekje staat enige actuele informatie zoals de naam van de toenmalige pastoor en zo lijkt het op het eerste gezicht een betrouwbare bron. Maar dan. In de beschrijving van Kronenburg rept de heer Van Ollefen van een *ronden puinheuvel* en een *laag muurwerk van eenen alouden tooren*, overblijfsels van een *huis dat al voorlang verwoest [heeft] gelegen*. Het probleem is dat deze tekst vrijwel woordelijk hetzelfde is als de beschrijving van Kronenburg in een publicatie van bijna vijftig jaar ouder.²⁵ Het lijkt erop dat de

heer Van Ollefen dat hele Kronenburg niet heeft gezien en gewoon iets heeft zitten overschrijven. Aan zijn tekst zullen we dus maar niet te veel waarde hechten als we Kronenburg tegen het jaar 1800 in beeld willen krijgen.

Bruikbaar is misschien wel het ooggetuigenverslag dat pastoor Nicolaas Bommer maakte van de Slag bij Castricum in oktober 1799.²⁶ De pastoor schreef over *de buitenplaats van de Ed. Heer Schuit* in Noorddorp (schoonzoon van Joan Geelvinck) en over *de boerenplaats van de Wel.Ed. en Gestr. Heer en Mr. Duijts* (Deutz) die in het duingebied lag. Aan het einde van de Breedeweg en dus niet ver van Kronenburg woonde Jan Glorie, zoon van de eigenzinnige schepen Klaas. Volgens de pastoor had Jan Glorie moeten vechten om twee kamers van zijn woning voor plunderingen te behoeden. Het verslag van pastoor Bommer bevat talrijke details en juist daarom valt op wat hij *niet* schreef. In zijn ooggetuigenverslag staat helemaal niets dat wijst op vernielingen en/of plunderingen op Kronenburg. Hij noemt geen boerenplaats van de heer van Castricum, geen buitenplaats, niets. Dat is best gek. Want stel, je bent een plunderende soldaat en je bent in oktober 1799 toch al in de Oosterbuurt. En stel dat er op dat moment een bewoond gebouw op Kronenburg staat, nog steeds het herenhuis of weer een boerderij. Dan sla je toch juist dáár je slag? Uit het feit dat pastoor Bommer niets over Kronenburg lijkt te hebben geschreven mag niet zomaar worden geconcludeerd dat het daar in oktober 1799 een armzalige kale toestand was, maar het roept wel vragen op.

Wie in 1799 pachter was van de grond bij Kronenburg is niet zeker. In het jaar 1800 was dat Gerrit Brasser uit Akersloot, geen naaste familie van de arme Dirk. Ook Gerrit Brasser komt niet voor in het verslag van pastoor Bommer. Het is niet bekend of Gerrit ten tijde van de Slag bij Castricum in 1799 al de pachter van Kronenburg was, en nog minder of hij daar toen al woonde. Het is helemaal niet duidelijk welke gebouwen er in 1799 wel en niet stonden. Ruim een jaar na de Slag bij Castricum, op 13 november 1800, verkocht Gerrit Brasser aan grondeigenaar Joan Geelvinck: *een schuur of boet, staande op Cronenburg te Castricum, welke aldaar door [hem] als huurder was getimmerd voor [zijn] eigen Rekening*. Gerrit ontving f 400,-, het zal dus een flinke schuur zijn geweest.²⁷ Waarom vond de pachter het nodig een grote schuur te bouwen? Was er van al die gebouwen uit de verkoop-advertenties van 1787 niets meer over dat als schuur kon worden gebruikt? En hoe zat het met de boerenwoning die in 1803, na het overlijden van Joan Geelvinck, op Kronenburg blijkt te staan, wanneer is die dan gebouwd? Dat zijn vragen waarop nog geen antwoord voorhanden is.

Joan Geelvinck overleed op 2 juli 1802 in Amsterdam. Een akte van scheiding en deling van zijn nalatenschap is niet gevonden, - maar de spanning stijgt want ten tijde van het gereedkomen van dit stuk wordt in Amsterdam nog volop gewerkt aan het ontsluiten van de omvangrijke notariële archieven van die stad. Wie weet wat daaruit nog tevoorschijn komt. Bij de grote uitverkoop van 1787 had Joan Geelvinck de dorpskerk te gelde kunnen maken en ook de smederij, een huisje in Bakkum en tenslotte een huis dat de Bierstal werd genoemd en dat ook in de Kerkbuurt van Castricum stond. In 1797 heeft hij opnieuw bezittingen verkocht, onder andere de korenmolen met het molenaarshuis. Deze laatste transactie illustreert hoe het vermogen van Geelvinck verdampte: in september 1767 had hij nog f 2.500,- betaald voor de molen plus het molenaarshuis, en in juni 1797 verkocht hij deze tezamen voor f 1.000,-. Zo langzaam mogen we ons ook gaan afvragen hoe groot, of misschien zelfs hoe klemmend, de greep van de Geelvincks op de lokale economie in het midden van de 18^e-eeuw is geweest. Het is een apart onderzoek waard.

Na het overlijden van Joan Geelvinck werden zijn overgebleven bezittingen in Castricum en Bakkum publiekelijk verkocht. Schoonzoon Albert Schuijt verwierf Kronenburg in 1803 met nog steeds enorm veel grond, ruim 26M. Er stond op dat moment een boerenwoning. Ook de grote Geelvinck-boerderij op Heemstede ging naar Albert Schuijt. Hofstede de Goudtuinen stond als onderdeel van Kronenburg te boek en werd aangeslagen voor 3 gulden belasting "voor een afgebroken huis". De tweede grote

Geelvinck-boerderij in de Oosterbuurt werd in 1803 opgesplitst. De woning met een deel van de grond werd verkocht aan Jan Kraakman uit Egmond Binnen. De rest van de grond ging in aparte percelen naar een hele rij kopers. Jan Kraakman heeft deze boerderij in 1817 openbaar laten verkopen. De kopers waren Cornelis en Jacob Kuijs en daarmee weten we met terugwerkende kracht welke boerderij in de Oosterbuurt er, naast Kronenburg, als grote pachtboerderij van Joan Geelvinck had gediend. In het Jaarboek van 2017 is deze transactie namelijk ook beschreven: het betrof een boerderij die ongeveer op de plaats stond van het huidige zwembad.²⁸

In 1816 nam pachter Gerrit Brasser zowel de boerderij op Heemstede als Kronenburg over van de familie Schuijt. De boerderij op Heemstede was inmiddels veel kleiner dan ten tijde van de procedures in maart 1771, maar er hoorde nog steeds een indrukwekkende 17M plus een beetje grond bij. Gerrit Brasser betaalde daar f 3.950,- voor. Kronenburg en de bijbehorende grond (nog steeds ruim 26M en nog steeds inclusief hofstede de Goudtuinen) gingen voor f 6.190,- naar Gerrit. De boerenwoning werd nu "kapitaal" genoemd.²⁹ De documenten en de verkoopadvertenties uit 1816 vermeldden het aantal koeien dat je op Kronenburg kwijt kon (veertig). Er werd een hooihuis genoemd, en een dorsvloer. En er was nog steeds een grote tuin. Maar helemaal niets meer over luxe zaken zoals koetshuizen, ananaskassen, zonneschermen en een tuinmanswoning. Zonder de advertenties uit 1787 lijkt het alsof Kronenburg helemaal nooit een *extra plaisante net gesitueerde nieuw aangelegde hofstede met een van de grond af opgebouwde Heeren Huizinge* is geweest.

Heel veel losse eindjes

Opgravingen zijn uit den boze omdat Kronenburg een Provinciaal Archeologisch Monument is, dus daar gaan we niet eens over dromen. De uitdaging is voorlopig om nog meer informatie op te duiken uit bronnen die wel toegankelijk zijn. Er zijn vragen genoeg en de allerleukste is misschien wel: klopt het dat de huidige boerderij vroeger het koetshuis was, zoals de overlevering ons wil laten geloven? In dat geval heeft het herenhuis op een andere plek gestaan. Dat is helemaal niet erg, want zo vinden we vanzelf een mooie bestemming voor een nog onbegrepen fundament. Dat betreft de rode vlek linksboven op de luchtfoto.

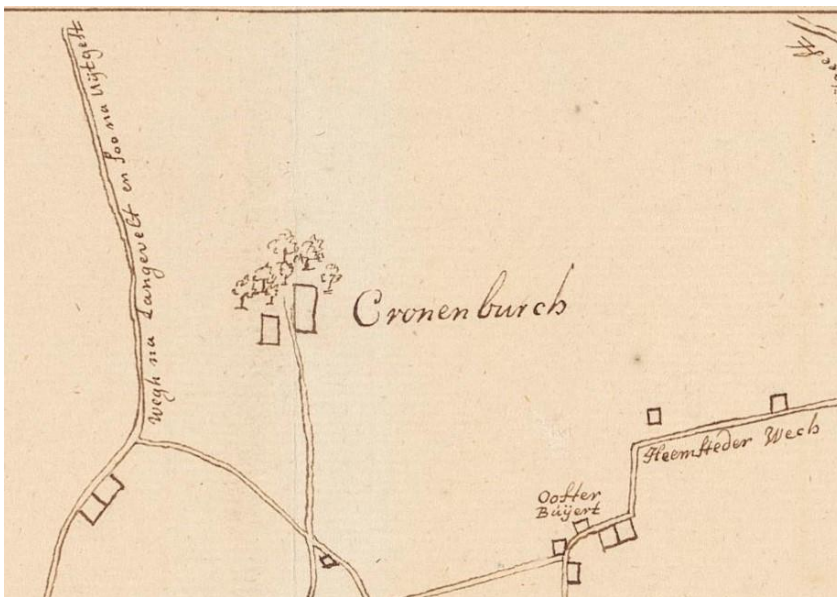

Uit Jaarboek 2008, pagina 77

In 1997 zijn op Kronenburg weerstandsmetingen gedaan en de resultaten daarvan zijn afgebeeld op deze luchtfoto. De plekken met veel weerstand - iets hard in de grond - zijn rood ingekleurd, en plekken met de minste weerstand blauw. De ovale vorm van de voormalige slotgracht is herkenbaar

met daarbinnen de fundamenten van het middeleeuws kasteel. En dan is er die rode vlek linksboven... Een citaat hierover van de heer E. Mooij, in het Jaarboek van 2008: "De restanten die zich aan de rand van de Cronenburgervaart bevinden, kwamen tijdens de weerstandmetingen als een verrassing aan het licht. Daarbij doet zich de vraag voor of het ene bouwwerk het Huis te Castricum is geweest en het andere van het latere Cronenburg, maar erg waarschijnlijk is dit niet." Hij vond het dus niet erg waarschijnlijk dat het versterkte huis uit de 13/14^e-eeuw op die rechthoek bij de vaart had gestaan, maar een betere verklaring was niet voorhanden. Maar nu..... Wat vindt u, beste lezer, is die plek aan het water niet geschikt voor het 18e-eeuwse herenhuis?

Of is het nog eenvoudiger en zien we het herenhuis gewoon liggen op de plattegrond die Reinier Ottens heeft gemaakt érgens in de periode tussen de aanleg van de weg naar Uitgeest en zijn eigen overlijden in 1793? ³⁰

Fragment van de Kaarte van de Castricummer Ban door Reinier Ottens (1708-1793), Beeldbank Rijksmuseum

We stippen nog enkele van de vele vragen aan. U weet misschien dat de huidige boerderij stokoude kelders heeft. In de advertenties uit 1787 zijn ook kelders genoemd. Wat we daarmee aan moeten is nog steeds niet duidelijk. Lagen de kelders onder de koetshuizen zoals uit de overlevering volgt? Of stond het herenhuis toch op de plek van de huidige boerderij en de koetshuizen er tegenover, zoals Reinier Ottens dat lijkt te hebben getekend?

Valt er voor iemand die daar verstand van heeft nog informatie te halen uit de bouwkundige informatie?

Foto's gemaakt door Rino Zonneveld

Kan toch nauwkeuriger worden achterhaald wanneer het herenhuis is afgebroken, en wanneer de huidige boerderij is gebouwd, of verbouwd? De overgebleven stenen kunnen we min of meer aan de overkant kwijt. Bij de verbouwing van de boerderij van – voorheen – Glorie aan het einde van de Breedeweg, werd immers in de muren en de vloer immers een ongeordend rommeltje aan oude stenen aangetroffen, zowel 18^e-eeuws als ouder.³¹ Valt op de een of andere manier te achterhalen of die stenen overeenkomen met de net zo ongeordende mix van stenen in de muren van Kronenburg? Heeft de zoon van de eigenzinnige schepen Klaas Glorie misschien de kruiwagen gepakt om stenen van Kronenburg te halen voor het op metselen van zijn eigen huis? De aankoop prijs en de gedachten van Glorie mag u er zelf bij bedenken, we zijn nu toch even aan het speculeren.

Wie heel veel zin krijgt in archiefonderzoek kan het Gereformeerd Kerkeboek van Castricum erbij pakken (zie bronnen). Daarin werd bijgehouden welke *leedematen* in het dorp waren komen wonen, waar ze vandaan kwamen en waarheen ze eventueel weer waren vertrokken. Zo veel lidmaten waren er niet in Castricum en Bakkum, verreweg de meeste inwoners waren katholiek. Daarom valt op dat er in 1771/1773 een kleine hausse van protestante nieuwkomers was. Ene Jan Coersel bijvoorbeeld arriveerde in september 1772 vanuit Amsterdam, samen met zijn vrouw. Hij was meester-schilder en glazenmaker, zo blijkt uit een dorpsrekening van Bakkum van 15 jaar later. Jan Coersel kon zó aan de slag op Kronenburg. Als hij klaar was met de ramen voor het herenhuis en het schilderwerk ook af was, dan kon hij de *by behorende Glazen Raamen* voor de kassen maken. Zegt de aankomst van Jan Coersel in 1772 iets over de voortgang van de bouw van het herenhuis op Kronenburg? Zijn er zo nog meer ambachtslieden te traceren die *misschien* aan de bouw van het herenhuis op Kronenburg hebben gewerkt? Staat er zelfs een tuinman voor Kronenburg tussen de nieuwelingen in het *Kerkeboek*?

1770, A. Staats,

Beeldbank Noord-Hollands Archief, bijschrift: Gezicht op de ingangspartij van het huis van de buitenplaats Scheijbeek te Beverwijk, Opmerking: deze buitenplaats was op dat moment eigendom van Nicolaas Geelvinck, oudere broer van Joan Geelvinck.

Wie verstand heeft van tuinhistorie en/of van historische architectuur kan zich verdiepen in de stijl van tuin en herenhuis. Ziet u de bomen langs de oprijlaan al voor u? Jonge boompjes misschien nog, een beetje schriel. Alhoewel, die lanen op Kronenburg waarvan de boeren geen gebruik mochten maken, die werden vast niet voor niets "lanen" genoemd. Misschien stonden er nog bomen uit de tijd van Lieve Geelvinck. Alleen de vijver weten we te vinden, want die ligt er nog min of meer: iets oostelijker dan de boerderij en als gevolg van de hoge begroeiing goed te zien vanaf *de weg op Uijtgeest*. Leuk nietwaar, zo'n buitenplaats die heel veel aan de fantasie overlaat maar wel écht heeft bestaan? Dus als u in gedachten de hofstede gaat ontwerpen, vergeet u dan niet een plekje te zoeken voor de ananaskassen?

Anja Zonneveld

De Geelvincks op een rijtje gezet:

1664 Cornelis Geelvinck koopt van Anna van Renesse de heerlijkheid Castricum en vermoedelijk ook Kronenburg

1690? Joan Geelvinck wordt heer van Castricum, na het overlijden van Cornelis in december 1689 (deze Joan komt niet voor in dit artikel)

1707 Lieve Geelvinck wordt heer van Castricum

Zes kinderen uit zijn eerste huwelijk zijn afgebeeld op portretten in dit artikel; onder hen Nicolaas (de latere heer van Castricum) en de ook in dit artikel genoemde Anna Elisabeth en Catharina Jacoba;

Tweede huwelijk 1730 met Anna de Haze, de schoonmoeder van zoon Nicolaas

1743 Nicolaas Geelvinck wordt heer van Castricum

1749 Nicolaas Geelvinck koopt de vrijheerlijkheid Bakkum

Bronnen:

- Zie de eindnoten, en daarnaast:
- Oud Rechterlijke Archieven Castricum
- Regionaal Archief Alkmaar (digitaal): DTB-registers en Kerkeboek van Castricum 1733-1791 met registraties van lidmaten
- Stadsarchief Amsterdam (digitaal): DTB-registers, transportakten en andere notariële akten
- Noord-Hollands Archief (digitaal): notariële akten Beverwijk
- Inventaris DTB-registers van diverse plaatsen op ooijevaar.info
- Historische advertenties, nieuwsberichten en dergelijke op Delpher.nl
- Website amsterdamsegrachtenhuizen.nl: voor afbeeldingen van het pand aan de Herengracht en enkele details van de verbouwing daarvan.
- Gtb.inl.nl voor betekenis historische woorden; website mede mogelijk gemaakt door de NTU en het INT

¹ Bronnen voor deze samenvatting van de geschiedenis/ zie voor uitgebreide informatie: J.W. Groesbeek, *Middeleeuwse kastelen van Noord-Holland, hun bewoners en bewogen geschiedenis*, 1981, pagina 161-166, J.C. van Weenen, *Kasteel Kronenburg, Jaarboek 1979* (zie ook noot 2); S. Zuurbier, *Boerderij Kronenburg, Jaarboek 1986*; E. Mooij, *Tussen stuifzand en drassig land, Jaarboek 1989*; R. Beentjes, *Castricum rond het jaar 0, Jaarboek 2000*; E. Vink, *Rapport Het Huis Kronenburg in Castricum*, 2003; Hans van Weenen, *Kronenburg ontdekt in "Op zoek naar Castricum's verleden"*, 1992, Stichting Werkgroep Oud-Castricum, - hierin ook enkele correcties op het artikel van dezelfde schrijver in het Jaarboek van 1979; Website van het provinciaal archeologisch depot het Huis van Hilde; Beleningscharters te vinden op de website van het Regionaal archief Alkmaar, archief van de families Geelvink en Schuyt, toegangsnummer NL-AmrRAA-20.2.1.005.

² Geciteerd in *Middeleeuwse kastelen van Noord-Holland*, zie noot 1, pagina 166, de schrijver noemt helaas geen primaire bronnen.

³ Regionaal Archief Alkmaar, toegang NL-AmrRAA-20.2.1.005, inv. 12

⁴ H. de Leth ; M. Brouerius van Nidek. - Amsterdam, z.j. [1729-ca. 1732], Trésor Bibliotheek TU Delft (de werkgroep Oud Castricum bezit twee heruitgaven uit de 20e-eeuw).

⁵ Scans op vpnd.nl.

⁶ De oppervlaktemaat morgen (M) kon per plaats verschillen. In Castricum werd in de 18e-eeuw veelal de Hondsbossche morgen gebruikt die gelijk was aan, afgerond, 0,94 hectare.

⁷ Zie bijvoorbeeld D. van Deelen in *Historie van Castricum en Bakkum*, 1973

⁸ *Het dagboek van Jacob Bicker Raye 1732-1772*, (her-)uitgegeven door F. Beijerincken M.G. de Boer, 2008, https://www.dbnl.org/tekst/bick002dagb01_01/colofon.php.

⁹ Noord-Hollands archief, Toegang 39-10 Vrede- en politiegerechten, 1811-1838, inv. 10, akte 21

¹⁰ Nationaal Archief, Familiearchief Hoeufft van Velsen, toegang 3.20.26, inv. 231; Inhoud van het testament opgenomen in een uittreksel van de akte van scheiding en deling. Dit extract telt maar liefst 80 pagina's en is rond 1775 gemaakt ten behoeve van één van de jongste dochters. Haar erfdeel is tot in detail beschreven, maar de zes andere erfporties en het nog onverdeeld gebleven vermogen zijn alleen op hoofdlijnen genoemd. Bij het Regionaal Archief Alkmaar berust een extract waarin alleen het legaat betreffende het leengoed is opgenomen, NL-AmrRAA-20.2.1.005, inv. IA6

¹¹ De diverse transportaktes zijn te vinden op de website van het Stadsarchief Amsterdam; de illustraties en enkele details van de verbouwing komen van de website amsterdamsegrachtenhuizen.nl, gebaseerd op "Geschiedkundige beschrijvingen behorende bij het Grachtenboek van Caspar Philips Jacobszoon" van E. van Houten, oud-hoofdinspecteur van Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam, 1962.

¹² Nationaal Archief, 1.02.17, inv. 245.

¹³ Zie daarover uitgebreid W. Hespe, *Arm en Rijk in Castricum in de 18^e-eeuw*, Jaarboek 1997

¹⁴ ORA Castricum 147-40/42 dd. 7-3-1771; 147-50v dd. 7-12-1774; 148-7 en 8: dd. 1-3-1771; 172-11-dd 25-2-1775.

-
- ¹⁵ ORA L.2 d.d. 7-8-1786 en het vervolg in L.2 d.d. 15-8-1786; Na *vele debatten* werd besloten de vraag aan de Ingelanden voor te leggen, *en om dan verder te delibireren wat er ten deze gedaan moet worden*. Twee ingelanden hadden 14 jaar eerder wel iets over een sluis gehoord, maar ze zouden niet onder ede kunnen bevestigen welke afspraken daarover waren gemaakt. Geelvinck delfde het onderspit.
- ¹⁶ Simon Zuurbier, De weg naar Beverwijk verlegd in 1785, Jaarboek 2011
- ¹⁷ Zie het kaartje plus overzicht van veldnamen in Jaarboek van 1986.
- ¹⁸ Zie noot 1, Hans van Weenen 1992.
- ¹⁹ Zie noot 1: S.P.A. Zuurbier.
- ²⁰ Brieven september/oktober 1787 van Joan Geelvinck aan advocaat-fiscaal Van der Hoop van de Admiraliteit te Amsterdam, Nationaal Archief 1.01.24.29, inv.74
- ²¹ Diverse verslagen zeer eenvoudig te vinden op Delpher.nl, in "boeken basis" met trefwoord "Geelvinck";.
- ²² Zie S.P.A. Zuurbier, De schelpenvisserij in Castricum, Jaarboek 1998.
- ²³ "Almanach voor jonge heeren en juffers. Voor het jaar 1792". Drukker/Uitgever Johannes Allart, Amsterdam
- ²⁴ Exemplaar uit 1763 Afdeling Trésor TU Delft, TR 540719.
- ²⁵ Het dorp Kastrikum, 1796, J. van Ollefen (Regionaal Archief Alkmaar) versus Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, Agtste deel. – Te Amsterdam: By Isaak Tirion, 1750. – p. 238 (via delpher.nl gevonden).
- ²⁶ In het boekje "De veldslag bij Castricum in 1799: weken van angst" van M. Kramer is een transcriptie van het gehele verslag opgenomen, het origineel wordt bewaard door het Regionaal Archief Alkmaar.
- ²⁷ Regionaal archief Alkmaar, niet ingebonden akte van notaris Nuhout van der Veen die in de omschrijving bij het archief per ongeluk als verkoper is aangeduid, NL-AmrRAA-20.2.1.005, 0398 inv. 67.
- ²⁸ Simon Zuurbier, De Oosterbuurt omstreeks 1830, Jaarboek 2017.
- ²⁹ Verkoopvoorwaarden 24-7-1816 NA1197-159 en transport 8-8-1816/3 NA1197-165, beiden notaris Nuhout van der Veen.
- ³⁰ De complete plattegrond is afgedrukt bij het artikel van H. van Weenen over het Blokhuis, jaarboek 2019.
- ³¹ Piet Blom, De renovatie van de boerderij van Glorie, Jaarboek 2017